

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Indrė Kasparavičienė

Edukologijos magistrantūros (specializacija: Vaiko teisių
apsaugos vadyba) studentė

**ŠIAULIŲ APSKRITIES SAVIVALDYBIŲ VAIKO
TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKLOS ANALIZĖ**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
dr. B. Šilėnienė

Šiauliai, 2009

Darbas originalus.....Indrė Kasparavičienė

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS	5
I. TEORINIAI VAIKO, VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKLOS ANALIZĖS ASPEKTAI.....	9
1.1. Vaiko samprata mokslinėje literatūroje ir teisės dokumentuose.....	9
1.2. Vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys dokumentai ir jų taikymo aspektai.....	13
1.3. Vaiko teisių apsaugos institucijų lygmenys, jų veiklos ir funkcijų pasiskirstymas	17
1.3.1. Valstybės lygmens vaiko teisių apsaugos institucijos.....	18
1.3.2. Savivaldybių lygmens institucijos.....	26
1.3.3. Nevyriausybinės (nevalstybinės) vaiko teisių apsaugos institucijos.....	34
II. ŠIAULIŲ APSKRITIES SAVIVALDYBIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKLOS ANALIZĖS TYRIMAS.....	37
2.1. Tyrimo organizavimas, imties ir metodikos charakteristika.....	37
2.2. Vaiko teisių apsaugos skyrių funkcijų analizė.....	41
2.3. Dokumentai padedantys organizuoti vaiko teisių apsaugos skyrių darbą.....	43
2.4. Vaiko teisių apsaugos skyrių specialistų bendradarbiavimas su įvairiais partneriais.....	45
2.5. Vaiko teisių apsaugos skyrių informacijos gavimo šaltiniai ir teikiamos paslaugos.....	46
2.6. 2008 metų Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių statistinių ataskaitų analizė.....	53
IŠVADOS	64
REKOMENDACIJOS.....	66
LITERATŪRA.....	67
PRIEDAI.....	70

SANTRAUKA

ŠIAULIŲ APSKRITIES SAVIVALDYBIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKLOS ANALIZĖ

Tyrimo aktualumas. Vaikų teisių apsaugos sistema Lietuvoje yra kūdikystės vystimosi stadijoje, nes vaikų teisėmis besirūpinančių institucijų sistemos užuomazgos pradėjo formuotis tik 1993 metais, kai buvo įkurta Vaiko teisių apsaugos tarnyba, dabar Vaiko teisių apsaugos skyriai. Lietuvoje arčiausia vaiko esančia grandimi Vaiko teisių apsaugos sistemoje yra savivaldybių, rajonų vaiko teisių apsaugos skyriai. Todėl ir buvo pasirinkta tyrinėti tiesiogiai su vaiku, jo aplinka dirbančių žmonių veiklą.

Tyrimo problema. Lietuvos visuomenė yra susirūpinusi dėl nepakankamo valstybės dėmesio vaikams, jų laisvalaikio neužimtumo, didėjančio nusikalstamumo. Vaiko teisių apsaugos sistema veikia nepakankamai gerai, nėra plėtojama ir tobulinama, o vaikų interesai dažnai lieka antraeiliai politinėse ar finansinėse diskusijose. Todėl būtina išsiaiškinti, su kokiomis problemomis šeimose ir savo darbe dažniausiai susiduria VTAS darbuotojai ir kaip jas sprendžia.

Tikslas: teoriškai pagrįsti ir empirikai ištirti Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos aspektus Šiaulių apskrities savivaldybėse.

Tyrimo objektas – Vaiko teisių apsaugos skyrių veikla Šiaulių apskrities savivaldybėse.

Anketinės apklausos metodu buvo tirti 32 respondentai, dirbantys septyniuose Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose. Iš jų 27 moterys ir 5 vyrai. Atlikto tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad: tyrimo duomenys leidžia teigti, kad yra nepakankamas vaiko teisių apsaugos finansavimas. Atsižvelgiant į socialinės rizikos šeimų gausą, globojamų (rūpinamų) vaikų socialinės globos institucijose skaičių, smurtą patiriančių vaikų skaičių, nepakankamų įvairių vaikų socializacijos programų finansavimu, valstybės skiriamos lėšos yra per mažos. Ir dėl didelio darbo krūvio VTAS specialistai nesugeba įgyvendinti jiems priskirtų funkcijų, o tai įtakoja vaiko gerovės užtikrinimą.

SUMMARY

ANALYSIS OF CHILDREN RIGHTS PROTECTION DEPARTMENT OF ŠIAULIAI MUNICIPALITY

The relevance of the analysis. Rights of the child protection system in Lithuania is still in the stage of infancy, because the rights of the child-driven system started to form only in 1993, when was established the Rights of the Child Protection Service, nowadays called the divisions of the children rights protection. In Lithuania closest to the child's existing chain of children's rights protection system is a municipal, district child Protection of the Rights Department, therefore was chosen to study directly with the child, the environment for people working in this system.

The problem of the analysis. Lithuanian society is concerned about the lack of state attention to children, their leisure time, employment, increasing crime. Rights of the Child Protection System do not well, is not developed, refined, and the interests of the child are often secondary in political and financial discussions.

It's therefore necessary to determine what problems staff families the Rights of the Child Protection impact and how they act.

The aim of the analysis is to investigate theoretically and empirically the Rights of the Child Protection activity in Siauliai municipalities.

The object of the analysis is the Rights of the Child Protection Section in Siauliai municipalities.

In this work was made the questionnaire survey method, to investigate the 32 respondents working in seven Siauliai counties municipal for rights of the child protection departments: of which 27 women and 5 men. Survey results led to the conclusion that: the data suggest that there is inadequate funding of children's rights. Given the abundance of social risk families, care (we care) for children's social care institutions, the number of children experiencing violence, lack of socialization of children's programs, public funding is too low. And because of the large workload of the rights of the child protection specialists are unable to implement their assigned functions, and this affects the child's well-being.

IVADAS

Aktualumas. Vaikų teisių apsaugos reiškinio atsiradimas ir puoselėjimas daugelyje valstybių yra sąlygotas egzistuojančios prievartos prieš vaikus.

Žmonijos istorijoje kiekviena epocha turėjo savitą supratimą apie vaiką, jo vietą visuomenėje bei socialinę, ekonominę padėtį. Istorijos eigoje pastebėtas procesas, kurį galima būtų apibūdinti kaip vaikų laisvinimąsi iš suaugusiųjų valdžios, pasireiškusias įvairiomis prievartos formomis ir laipsniu.

Kaip teigia tyrinėtojas DeMause (1975), kūdikių žudymas, kaip vienas iš problemų sprendimo būdų, buvo plačiai paplitęs Antikos laikotarpiu. Tikėta, kad vaikas neturi sielos, o jo likimas priklauso nuo tėvų valios. Krikščionybės išgalėjimo metu vaikų žudymas nebuvo socialiai pateisinamas. Buvo manoma, kad jie turi sielas, todėl yra paliekami kitiems žmonėms, atiduodami už skolas. Kiek vėliau, XIV – XVII amžiuje, išivyravo griežto auklėjimo tendencija, kai galvota, kad vaikas yra tuščia lenta, kurią reikia prirašyti. Ir tik XIXa. – XXa. viduryje pradėta suvokti, kad vaikas yra specialių poreikių turėtojas, tėvų ir visuomenės ateitis. Tuo metu valdžia priklausė ne tik tėvams, bažnyčiai, bet ir valstybei. Tačiau valstybės valdžios sąvoka dabartiniu metu nėra tapati tėvų valdžiai. Tėvai yra atsakingi už vaikus teisine prasme. Tai numato 1987 metais priimta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1999), kurią Lietuva ratifikavo 1995 metais. Valstybė atsakinga už kontrolę ir paramos teikimą šeimai, kad ji, kaip pirminė vaiką supanti aplinka, atitiktų jo vystimosi poreikius. Tam reikalingas efektyviai veikiantis valstybės institucijų tinklas.

Vaikų teisių apsaugos sistema Lietuvoje yra kūdikystės vystimosi stadijoje, nes vaikų teisėmis besirūpinančių institucijų sistemos užuomazgos pradėjo formuotis tik 1993 metais, kai buvo įkurta Vaiko teisių apsaugos tarnyba, dabar Vaiko teisių apsaugos skyriai. Tad Lietuvos vaiko teisių apsaugos sistema vis dar išgyvena vystimosi laikotarpį, o šios sistemos elementai susiduria su įvairiausiomis problemomis. Jų lygis ir įvairumas skirtingose šalyse yra vis kitoks. Tai sąlygoja palanki ar mažiau palanki ekonominė, socialinė, kultūrinė, politinė aplinka, sistemos vystimosi trukmė, struktūra, skirtinga problemų sprendimo metodika. Lietuviškos sistemos vystimuisi neabejotiną įtaką daro 50 metų trukusios okupacijos įtaka visuomenei, jos požiūriui į vaiko prigimtines teises šeimoje ir pačioje visuomenėje. Lietuva paveldėjo primityvią vaikų apsaugos metodiką. Tam turėjo įtakos „...komunistinė ideologija, kuri nepripažino egzistuojant tokias problemas, kaip prievarta ir smurtas prieš vaikus, nesirūpinimas vaikais, jų išnaudojimas ir pan.” (JT vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje, LR ataskaita JT vaiko teisių komitetui, Vilnius, 1999, p. 25).

Šiandien labai aktuali tema – vaikų teisės ir jų gynimas, institucijos, kurios kontroliuoja, kaip įgyvendinamos vaiko teisės, ar jos nėra pažeidžiamos. Visos institucijos veikia skirtingais pavadinimais, tačiau jų tikslas vienas – vaiko teisių gynimas (Imbrasienė, 2001, p. 13).

Anot G. Kvieskienės (2003), visos pasaulio šalys vienaip ar kitaip susiduria su vaikų teisių apsaugos problemomis. Tai rodo dalies vaikų socialinis, materialinis bei pedagoginis apleistumas šeimose ir visuomenėje, jų nusikalstamumas, išitraukimas į narkomaniją, prostituciją, vaikų išnaudojimą, savižudybės. Vaiko teisių apsaugos teisinių pagrindų kūrimas yra sudėtingas ir ilgas procesas. Klausimus, susijusius su vaikų teisėmis ir jų apsauga, pirmiausia reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992).

Vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas yra finansuojamas iš valstybės biudžeto lėšų specialios tikslinės dotacijos savivaldybėms. Už šios valstybinės, perduotos savivaldybėms, funkcijos įgyvendinimą ir vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų vykdymą yra atsakingi savivaldybių administracijų struktūriniai padaliniai – Vaiko teisių apsaugos skyriai. (Petrauskas, 2003).

A. Petrauskas pabrėžia (2003, p. 5), kad „viena iš svarbiausių vaiko teisių apsaugos tarnybų funkcijų yra susijusi su sprendimų priėmimu dėl globos (rūpybos) nustatymo likusiam be tėvų globos vaikui. Beje, Lietuvoje nuolat gausėja socialinės rizikos šeimų, todėl kasmet vidutiniškai 2,5-3 tūkst. vaikų nustatoma laikinoji ar nuolatinė globa. Be to, vaiko teisių apsaugos tarnybos yra įpareigtos rūpintis ir teismų priimtų sprendimų dėl nuolatinės globos nustatymo vykdymo priežiūra“.

Nuo 1990 m., paskelbus Nepriklausomybės atkūrimo Akta, Lietuvoje pradėta vykdyti teisinė, socialinė, ekonominė reforma vaikų teisių apsaugos srityje. Įgyvendinant Vaiko teisių apsaugos politiką, vaikų teisių apsaugos tarnyboms tenka svarbiausi uždaviniai. Teoriniame ir politiniame lygmenyje dėmesio Vaiko teisių apsaugos institucijoms lyg ir netrūksta. Tačiau atskirų Lietuvos mokslininkų darbų tyrusių ar vertinančių Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklą dar nebuvo. Anot Ž. Jonynienės ir A. Juodaitytės (2006, p. 61), teorinių vaiko teisių tyrimų srityje labiausiai išsiskiria Vakarų mokslininkai: E. Verhellen (1989, 1998, 2000), S. Ruxton (1997), R. Hart (1997, 1999, 2002), S. N. Hart (2001), H. Starkey (1991, 1994), M. D. Freeman (1992), E. Nasman (1994), D. Ray (1994), A. James (1994, 1998), teorinių darbų autoriai vaiko teisių tyrimų srityse. Lietuvoje J. Vaitkevičius (1995), A. Juodaitytė (2002), L. Jovaiša (1993), R. Bulotas (2000) ir kt.) nagrinėja Vaiko teisių problematiką, analizuodami šiuolaikinį požiūrį į vaiką, kaip į asmenybę.

Lietuvoje arčiausia vaiko esančia grandimi Vaiko teisių apsaugos sistemoje yra savivaldybių, rajonų vaiko teisių apsaugos skyriai. Todėl ir buvo pasirinkta tyrinėti tiesiogiai su vaiku, jo aplinka dirbančių žmonių veiklą. Aptarsime Šiaulių apskrities savivaldybių Vaikų

teisių apsaugos skyrių darbo veiklos specifiką. Kadangi Lietuvos vaiko teisių apsaugos sistema išgyvena kūrimosi laikotarpį, kai dar kinta sistemoje esančių institucijų skaičius bei jų teikiamos paslaugos, šio darbo tema mūsų šalyje yra aktuali.

Tyrimo problema.

Lietuvos visuomenė yra susirūpinusi dėl nepakankamo valstybės dėmesio vaikams, jų laisvalaikio neužimtumo, didėjančio nusikalstamumo. Vaiko teisių apsaugos sistema veikia nepakankamai gerai, nėra plėtojama ir tobulinama, o vaikų interesai dažnai lieka antraeiliai politinėse ar finansinėse diskusijose. Nemaža dalis vaikų nelanko mokyklos, didėja smurto šeimose atvejų, nesirūpinama vaikų kultūros ugdymu, žmoniškųjų vertybių puoselėjimu, socialinės paramos vaikams sistemos tobulinimui. Todėl būtina išsiaiškinti, su kokiomis problemomis šeimose ir savo darbe dažniausiai susiduria VTAS darbuotojai ir kaip jas sprendžia.

Tyrimo hipotezė. Tikėtina, kad, gaunant geresnį finansavimą, vaiko teisių apsaugos skyriai galėtų padidinti darbuotojų skaičių ir efektyviau realizuoti savo funkcijas.

Tikslas: teoriškai pagrįsti ir empirikai ištirti Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos aspektus Šiaulių apskrities savivaldybėse.

Tyrimo objektas – Vaiko teisių apsaugos skyrių veikla Šiaulių apskrities savivaldybėse.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti mokslinę literatūrą ir teisinius dokumentus, reglamentuojančius vaiko teisių apsaugos sistemą;
2. Pristatyti Vaiko teisių apsaugos institucijas Lietuvoje, pagrindinį dėmesį skiriant savivaldybių lygmens institucijoms;
3. Išanalizuoti Šiaulių apskrities savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos ataskaitas;
4. Empiriškai ištirti vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos aspektus ir problemas Šiaulių apskrities savivaldybėse.

Tyrimo metodologija. Tyrimas grindžiamas šiuolaikinės humanistinės filosofijos, kaip bendrosios teorijos, pozicija, aiškinančia, kaip žmogus turi veikti, kad išsaugotų kito žmogaus žmogiškumą. Humanistinė žmogaus prigimties teorija asmenybe laiko visiškai savarankišką, iniciatyvią, motyvuotą, turinčią potencialių jėgų spręsti savo problemas ir tobulėti būtybę. Tyrimo centre yra žmogus ir jo santykiai su socialine aplinka (Morkūnienė, 1995).

Metodai:

Teoriniai

- Psichologinės, pedagoginės, teisinės, sociologinės literatūros, susijusios su nagrinėjama tema analizė.
- Vaiko teises reglamentuojančių dokumentų content analizė.

Empiriniai

- Anketinė apklausa.

Statistiniai

- Kiekybinė ir kokybinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrime dalyvavo 32 respondentai, dirbantys septyniuose Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose. Iš jų 27 moterys ir 5 vyrai.

Tyrimo organizavimo etapai:

1. 2007 m. rugsėjo – 2008 m. birželio mėn. - temos pasirinkimas, tyrimo objekto, tikslo, uždavinių formulavimas, mokslinės literatūros studijavimas. Vaiko teises ir jų apsaugą reglamentuojančių dokumentų analizė.

2. 2008 m. rugsėjo – gruodžio mėn. – tyrimo instrumento parengimas.

3. 2009 m. sausio – vasario mėn. – empirinis tyrimas, dokumentų rinkimas.

4. 2009 m. kovo – balandžio mėn.- tyrimo rezultatų analizė, interpretacija, mokslinio darbo rašymas.

Tyrimo praktinis reikšmingumas:

Atliktas tyrimas yra ne tik naujas, bet ir reikšmingas teoriniu ir praktiniu požiūriu. Tyrimo rezultatai ir išvados gali būti naudingi tėvams, vaiko teisių apsaugos skyrių specialistams, socialiniams darbuotojams, pedagogams ir kt.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 2 dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Darbe pateiktos 8 lentelės ir 13 paveikslų.

I. TEORINIAI VAIKO, VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKLOS ANALIZĖS ASPEKTAI

1.1. Vaiko samprata mokslinėje literatūroje ir teisės dokumentuose

Kalbant apie vaiko teisių apsaugą, pirmiausia būtina aptarti „vaiko“ sąvoką. Vaiko samprata yra glaudžiai susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis ir socialine struktūra. Analizuojant vaiko sąvoką reikia turėti omenyje, jog pats terminas „vaikystė“ yra sociologijos kategorija, ir šis mokslas pirmasis ėmėsi tikslo apibrėžti vaiko bei vaikystės sąvokas, išskirti būdingus požymius, nustatyti vaiko padėtį visuomenėje. „Vaikystės“ samprata yra pakankamai jauna, jos užuomazgos atsirado XVI-XVII a. aukščiausiuose socialiniuose sluoksniuose, kuriuose buvo vystoma iki pat XX a., kuomet galiausiai sulaukė visuotinio pripažinimo (Sagatys, 2004, p. 15).

Mokslinėje literatūroje dažniau aptinkame vaikystės sampratos interpretacijų nei vaiko sampratos apibūdinimų. Priimtinausia teorija, kuri vaikystę apibrėžia trimis kriterijais: amžius, vaikystės turinys ir pačios vaikystės amžiaus grupės. Tiek Rytų, tiek Vakarų teorijose nebuvo esminių prieštaravimų, aiškinant vaiko vietą visuomenėje. Abi visuomenės sutiko dėl vaiko subordinacinio vaidmens suaugusiųjų atžvilgiu. Nepaisant skirtingų teorinių sąvokų, vaikai buvo matyti kaip ateities suaugusieji, retai tuo, kuo jie yra (Kabašinskaitė, 2002).

Remdamasi užsienio mokslininkų D. Berhman ir Dalto mintimis vaikystės specialistė Lietuvoje A. Juodaitytė (2003) teigia, kad dažnai vaiko sąvoka, siejama tik su asmens, tampančio arba tapsiančio žmogumi parametrais. Sąvoka „vaikai“ pas mus yra labiau amžiaus nei vaiko būties kategorija. Dalto nuomone, 1) vaikas yra realiai egzistuojantis individas, o ne įsivaizduojamas toks būsiantis ateityje; 2) vaikas yra konkretus žmogus, o ne beasmens žmogus apskritai, jam būdingi visi individualios raiškos bruožai; 3) vaikas konkrečioje situacijoje yra ne tik subjektas, bet ir kūrėjas, pajėgus šią situaciją keisti per įgytą ir nuolat besiplėtojančią patirtį; 4) vaikas yra nuolat besikeičiantis žmogus.

N. Vuckovic-Sahovic pabrėžia, kad vaikystė apibrėžia žmogaus gyvenimo laikotarpį, kurio metu dominuoja specifinės vaiko savybės ir bruožai. Todėl ypatinga vaiko padėtis suvokiama net ir nesant vaikystės apibrėžimui. Vaikystės suvokimas keičiasi priklausomai nuo visuomenės išsivystymo ir modernios valstybės sukūrimo. Iš to išplaukia, kad ir pati vaiko samprata yra glaudžiai susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis ir socialine kultūra (Sagatys, 2006).

J. M. Rybinskis (Рыбинский, 2004) nurodo, kad vaikystė – tai nuolatinė ir natūraliu būdu pakeičiama kiekvienos visuomenės dalis, žmogaus gyvenimiškojo tarpsnio stadija, kai prasideda

ir tęsiasi organizmo vystimasis, formuojasi jo svarbiausios funkcijos; tai pradinis asmenybės aktyvios socializacijos etapas, apimančios tam tikros žinių sistemos suvokimą, normų ir vertybių, socialinių vaidmenų, leidžiančių vaikui formuotis ir funkcionuoti pilnaverčiu visuomenės nariu.

Būtina pažymėti, kad vaikystės problemų sprendimas neįmanomas be visuomenės ir valstybės. Pagrindinis vaidmuo šiuose procesuose tenka valstybės formuojamai politikai, gebančiai sąveikauti su šeima, mokykla, bažnyčia ir kitais socialiniais institutais, ypač iš teisių apsaugos pozicijos, patenkinant vaikų poreikius ir interesus.

Bendraja prasme teisės mokslų požiūriu, vaikas yra asmuo, neturintis 16 arba 18 metų (amžius skiriasi atskirose teisės srityse ar valstybėse). Vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, gerbti kitų žmonių teises. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje teigiama: „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“ (Valstybės žinios, 1996-03-20. Nr. 25-625).

Taigi Konvencija lyg ir apibrėžia vaiko sąvoką – asmuo, kuriam suėjo 18 metų, jau kitą dieną nėra laikomas vaiku. Tačiau tai neįtvirtina visuotinės vaiko sąvokos, o tik paaiškina Konvencijoje vartojamą. Vadinasi, kiekviena valstybė savo nacionaliniuose įstatymuose gali įvairiai šią sąvoką apibrėžti, tačiau prie Konvencijos prisijungusios valstybės turi garantuoti joje įtvirtintas teises visiems asmenims bent iki 18 metų (Sakalauskas, 2000).

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, priimto 1996 m. kovo 14d., 2 straipsnyje nurodoma, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“ (Valstybės žinios, 1996-04-12. Nr. 33-807).

Apie išskirtinę vaikų padėtį tarptautinė bendruomenė garsiai prakalbo dar šio amžiaus pradžioje, 1924 m. paskelbdama Ženevos Vaiko teisių deklaraciją ir vėliau – 1989 m. – priimdama JT Vaiko teisių konvenciją. Šiuose dokumentuose buvo kalbama apie ypatingą ir išskirtinę vaiko padėtį bei jo teisių apsaugą, nes vaikas (kaip ir kiekvienas žmogus) turi savo teises, tačiau atsižvelgiant į jo fizinį ir protinį nesubrendimą, jis nesugeba savo teisėmis pasinaudoti ir jas apginti (Trakinskienė, 2000).

Remiantis Vaiko teisių konvencija, vaikas laikomas individu, turinčiu žmogaus teises, kurios lygiavertiškai gerbtinos. Tai reiškia, kad niekas, net tėvai, neturi į vaiką nuosavybės teisių. Kilus konfliktui dėl vaiko teisių pažeidimo, jie sprendžiami vadovaujantis vaiko interesais. Konvencija tvirtina, kad tėvai – tai pagrindinis vaiko apsaugos, ugdymo ir globos šaltinis. Tėvai

atsakingi už savo vaikus, aprūpina vaiką ir jam vadovauja. Valstybė privalo konvencijos nuostatas paversti konkrečiais tėvų atsakomybės principais.

JT vaiko teisių konvencija įtvirtina šiuos pagrindinius principus:

- visi vaikai turi vienodas teises, neatsižvelgiant į jų rasę, odos spalvą, lytį, kalbą, religiją, nuomonę, etinę ir socialinę kilmę, turta, neįgalumą ir t.t.;
- sprendimai, susiję su vaikais, turi būti orientuoti į tai, kas geriausia vaikui;
- kiekvienas vaikas turi prigimtine teisę į gyvenimą, išgyvenimą ir galimybę vystytis kaip galima geriau;
- vaikas turi teisę išsakyti savo nuomonę tais klausimais, kurie jam turi įtakos, ir būti išklaudytas (Trakinskienė, 2000).

Lietuva 1992 m. sausio 5 d. prisijungė prie 1959 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijos. Tai reiškia, kad atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandumą, jam suteikiama:

- teisė reikšti savo pažiūras ir būti išklaudytam;
- teisė mokytis;
- teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime;
- teisė išreikšti save;
- teisė gauti informaciją iš įvairių šaltinių, bet apginant jį nuo jo gerovei kenkiančios informacijos ir medžiagos;
- teisė būti apsaugotam nuo smurto ir prievartos.

Šias vaiko teises pripažinti ir jas ginti privalo Lietuvos Respublikos Seimas, Vyriausybė, kitos institucijos, visuomeninės organizacijos, tėvai, vyrai ir moterys, t.y. kiekvienas asmuo. Lietuvai prisijungus prie JT Vaiko teisių konvencijos, pradėta formuoti teisės aktų ir institucijų sistema, susijusi su vaiko teisių apsauga.

Lietuvos Respublikoje yra įtvirtintos šios pagrindinės vaiko teisės:

- Vaikas turi teisę gyventi ir augti;
- Vaikas turi teisę būti sveikas;
- Vaikas turi teisę į individualybę ir jos išsaugojimą;
- Vaikas turi teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę;
- Vaikas turi turtines teises;
- Vaikas turi teisę į gyvenamąjį būstą;
- Vaikas turi socialines teises;
- Vaikas turi teisę į valstybės paramą ir išlaikymą;
- Vaikas turi teisę į poilsį ir laisvalaikį;
- Vaikas, priklausantis Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti kalbą, kultūrą, papročius;

- Vaikas turi pabėgėlio teises;
- Vaikas turi teisę dalyvauti vaikų apsaugos programose (Sakalauskas, 2000).

Daug dėmesio derėtų skirti teisės ir pareigos ryšiui. Vaikas turi pajusti ir suprasti, kad suteikta teisė jį įpareigoja tinkamai elgtis su tuo, kas jam duodama, nesvarbu ar tai būtų laisvė, ar žaislai. Svarbu rūpintis, kad vaikas būtų ugdomas aplinkoje, kurioje vertinama kiekvieno asmens individualybė, gerbiamas jo orumas, pripažįstamos teisės.

S. Fountain (1993) vaiko teises skirsto į:

- *išlikimo teises*, į kurias įeina teisė gyventi, patenkinti svarbiausius poreikius, turėti maisto, būstą, tinkamas gyvenimo sąlygas, prieinamą medicininį aptarnavimą;

- *raidos, augimo teises*, apibrėžiančias vaiko galimybių plėtojimą, užtikrinančias teises mokytis, turėti laisvo laiko, dalyvauti kultūrinėje veikloje, gauti reikiamą informaciją, teisę į minties ir sąžinės laisvę;

- *globos, saugumo teises*, į kurias įeina teisė būti apsaugotam nuo visų netinkamo elgesio, išnaudojimo formų, aplaidaus elgesio. Tai apima vaikų darbo, agresyvaus elgesio su vaikais, seksualinio išnaudojimo ir kitas problemas;

- *dalyvavimo teises*: teisė aktyviai dalyvauti bendruomenės gyvenime, laisvai reikšti savo mintis, vertinti dalykus, susijusius su pačių vaikų gyvenimu, teisė, plečiantis vaiko gebėjimams, supratimui, vis labiau įsitraukti į aktyvią visuomeninę veiklą (Fountain, 1993).

Vaikai neatitinka pagrindinių žmogaus asmenybei būdingu požymių – jie nėra savarankiški žmonės ir dažnai atlieka tik suaugusiųjų jiems patikėtas funkcijas, kurios neretai būna manipuliacinio pobūdžio. Vaiko interesų nepaisoma, dominuoja suaugusiųjų siekiai įtvirtinti savo privilegijas vaiko atžvilgiu (kontrolieriaus ir priežiūrėtojo). Anot A. Juodaitytės (2003), vaikų, kaip socialinės grupės, padėtis yra dvejopo pobūdžio: prigimtine, reiškianti priklausomybę nuo tėvų, šeimos, giminės, ir įgyta – socialinė rodanti jų vaidmenį visuomenėje. Vaikų vaidmuo, teisės, pareigos, funkcijos visuomenėje priklauso nuo jos socialinio, ekonominio, kultūrinio lygio, suaugusiųjų ir vaikų sąveikos tradicijų. Todėl itin svarbu garantuoti tinkamą ir pakankamą apsaugą vaikams, kaip socialiai nepakankamai brandžiai visuomenės grupei.

Itin svarbu garantuoti tinkamą ir pakankamą apsaugą vaikams, juk vaikai yra visuomenės ateitis ir saugesnio rytojaus viltis. Nors vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, tačiau atsižvelgiant į fizinį ir protinį nesubrendimą, jam būtina ypatinga apsauga bei priežiūra. Visuomenė ir valstybė privalo sukurti vaikams tokias jų vystimosi sąlygas, kad jie gebėtų ir būtų pajėgūs ir fiziškai, ir dvasiškai, ir materialiai imtis atsakomybės už visuomenę, gebėtų tinkamai ir nesunkiai nešti visuomenės išlaikymo našta. Be to neįmanoma socialinė visuomenės pažanga.

1.2. Vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys dokumentai ir jų taikymo aspektai

Pasak O. Chlobustovo (Хлобустов, 1998), vaiko teisių įtvirtinimas ilgai skynėsi kelią. Klausimas dėl vaiko teisių kilo palyginti neseniai. Tik XIX a. demokratinių judėjimų už reformas metu, valstybės prisiėmė atsakomybę už vaiko teisių apsaugą. Pagrindines vaiko teises pripažįsta dauguma valstybių ir tai atsispindi daugelyje tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų.

A. D. Gusevos ir J. Jaskevič (Гусева, Яскевич, 2002) teigimu, pirmasis pasaulinis karas buvo svarbiausias įvykis, kurio išdavoje vaiko teisės tapo analizės ir tolimesnio nagrinėjimo dalykas. Suvokdami, kad karo pasekmės gali būti labai skaudžios pasauliniu mastu, britų Vaikų gelbėjimo sąjunga ir jos švediškas analogas „Radda Barnen“ kartu su Moterų sąjunga 1923 m. paruošia ir pateikia Tautų Sąjungos Asamblėjai pirmąją **Vaiko teisių deklaraciją**. Šis dokumentas apima 5 punktus ar principus, kuriuose minimos pagrindinės sąlygos, užtikrinančios vaiko gerovę (vaiko teisė gyventi ir normalias sąlygas vystytis, teisė į išsilavinimą; vaiko apsaugos pirmumas nuo įvairių stichijų, apimant ir karo grėsmę, prievartinį darbą, nuo išnaudojimo, nuo patekimo į vergovę). Po kurio laiko, ši Deklaracija gavo Ženevos pavadinimą, nes 1924 m. buvo pasirašyta Ženevoje, Tautų Sąjungos 5-ojoje Asamblėjos sesijoje. Dabartiniu metu Ženevos vaiko teisių deklaracija yra kaip istorinis faktas, tačiau reikia paminėti kelis momentus, įtakojusius tolimesnį vaiko teisių idėjos vystimąsi:

I. Būtent Ženevos vaiko teisių deklaracijoje pirmą kartą buvo suformuluota svarbi mintis dėl ypatingos vaiko apsaugos „atsižvelgiant į jų fizinį ir protinį nesubrendimą“. Ši tezė buvo kartojama tolimesniuose tarptautiniuose dokumentuose;

II. Vokietijoje 20-ųjų metų pradžioje buvo priimtas pirmasis istorijoje specialusis Vaikų įstatymas, kuris veikė keletą metų. Atėjus fašizmui, įstatymas nebuvo panaikintas, o tiesiog buvo ignoruojamas (Гусева, Яскевич, 2002).

XX a. pirmoje pusėje, kitos valstybės nedarė svarbių žingsnių priimant teisės aktus skirtus vaiko apsaugai. Ir tik po Antrojo pasaulinio karo buvo įkurta Jungtinių Tautų Organizacija, kurios veikimo laikotarpiu sukurta ir priimta eilė dokumentų. Iki JTO susikūrimo, vaikų teisės buvo suprantamos kaip priemonė kovai prieš vergovę, prieš vaikų išnaudojimą darbo srityje, prieš prekybą vaikais ir nepilnamečių prostituciją.

JT 1948 m. priimtoje **Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje** išvardintos visos pagrindinės kiekvieno asmens teisės, politinės teisės, ekonominės ir socialinės teisės. Pažymima, kad vaikai turi būti ypatingos apsaugos ir paramos objektas. Atsižvelgiant į Deklaracijos priėmimo laikotarpį, galima daryti išvadą, kad jos reikšmė tolesnei žmogaus raidai yra neginčijama, nes numato pagrindinius tolesnės raidos žingsnius ir valstybių įsipareigojimų

augimą. Visuotine žmogaus teisių deklaracija buvo siekiama paskelbti visuotinį idealą, kurio turi siekti visi žmonės, visos tautos.

Papildant Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, siekiant apsaugoti pačius silpniausius – senukus, moteris ir vaikus, buvo priimti keli svarbūs dokumentai.

1959 m. JTO priėmė **Vaikų teisių deklaraciją** (toliau – VTD). Pagrindinė tezė – žmonija vaikui turi duoti viską, kas geriausia. Paskelbta dešimt socialinių ir teisinių principų, susijusių su vaikų gerove ir apsauga nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyje. Deklaracija ragino tėvus, atskirus asmenis, nevyriausybinės organizacijas, vietos valdžias ir vyriausybes pripažinti joje numatytas teises ir laisves bei ginti teisinėmis ir kitomis priemonėmis. Deklaracijoje sakoma, kad vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiančios galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai vystytis jo fizinei, protinei, dorovinei, socialinei raidai, sveikatai, nekenksmingu ir įprastu būdu.

Anot A. Želanovos (Желаннова, 1997), laikas ir vaiko padėties blogėjimas pareikalavo iš pasaulinės bendruomenės priimti naują dokumentą, kuriame ne tik būtų deklaruotos vaikų teisės, kaip tai buvo Deklaracijoje, bet ir juridinių normų pagrindu fiksuojamos šių teisių apsaugos priemonės. Tam įtakos turėjo šios aplinkybės: visų pirma, JTO Generalinės Asamblėjos posėdžių metu buvo paskelbti pranešimai apie rimtus pažeidimus, nuo kurių kenčia vaikai: aukštas vaikų mirtingumas, vaikams neprieinama sveikatos apsauga, ribotos galimybės gauti bazinį išsilavinimą. Tapo žinomi vaikų išnaudojimo prostitucijos tikslais atvejai, paskelbti duomenys apie paauglius – kalinius, vaikus-pabėgėlius, karo aukas ir kt; visų antra, buvo pripažinta, kad vaikų interesai nebūtinai turi sutapti su tėvų ar globėjų požiūriais. Tapo akivaizdu, kad su daugeliu vaikų blogai elgiamasi jų pačių šeimose. Tokiu būdu, buvo pripažinta, kad egzistuojančios normos žmogaus teisių srityje neadekvačios tenkinant vaikų specifinius poreikius.

Lietuvos Respublikoje vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys teisės aktai priimti remiantis Lietuvos Respublikos konstitucija, Jungtinių Tautų Organizacijos 1959 metų Vaiko teisių deklaracija, 1989 metų Vaiko teisių konvencija, kitomis tarptautinėmis teisės normomis bei principais. Pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausios garantijos nustatomos atsižvelgiant į specifinę vaiko padėtį šeimoje ir visuomenėje, nacionalinės teisės tradicijas.

1992 m. spalio 25 d. LR piliečių priimtos **Lietuvos Respublikos Konstitucijos** (2002) III skirsnio „Visuomenė ir valstybė“ straipsniai nurodo, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“. Konkrečiai apie nepilnamečių įstatyminių gynimą kalba būtent šis Konstitucijos straipsnis. Kiti straipsniai nepilnamečiams dažniausiai tinka tiek pat, kiek ir visiems kitiems Lietuvos piliečiams. II Konstitucijos straipsnis „Žmogus ir valstybė“ nustato, kad žmogaus teisės ir laisvės

yra prigimtinės (Konstitucijos 18 str.) Konstitucija taip pat saugo žmogaus teisę į gyvybę (19 str.), nustato žmogaus laisvės neliečiamybę (20 str.), žmogaus asmens neliečiamybę (21str.), Žmogaus privataus gyvenimo neliečiamybę (22 str.), nuosavybės neliečiamybę (23 str.), žmogaus būsto neliečiamybę (24 str.), žmogaus teisę turėti savo įsitikinimus ir laisvai juos reikšti (25 str.), ir kitas žmogaus teises ir laisves. Konstitucijos III skirsnis „Visuomenė ir valstybė“ nustato žmogaus teises į mokslą, saugo šeimą, pripažįsta Lietuvos bažnyčias bei religines organizacijas ir kt. Konstitucijos IV skirsnis „Tautos ūkis ir darbas“ įtvirtina įvairias žmogaus socialines garantijas: teisę į darbą, poilsį, socialinį aprūpinimą, sveikatos apsaugą, uždraudžia priverčiamąjį darbą ir pan. 38 str, nurodo, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti; 41 str. nurodo, kad asmenims iki 16 metų mokslas privalomas, nemokamas, visiems prieinamas; 40 str. valstybinėse ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės, valstybė prižiūri mokymo ir auklėjimo įstaigų veiklą. Mūsų valstybės vaikų teisių apsaugos teisės aktai negali prieštarauti Konstitucijai (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 2002).

1992 m. sausio 5 d. Lietuva prisijungė prie 1959 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių deklaracijos ir 1989 m. Vaiko teisių konvencijos. Siekiant, kad vaikai galėtų naudotis numatytais šiuose dokumentuose teisėmis ir laisvėmis, prisijungimas prie Konvencijos buvo svarbus įsipareigojimas tarptautinei bendruomenei. Tai reiškė, kad Lietuva, kaip prisijungusi prie Konvencijos dalyvė, visiškai pritaria nustatytiems elgesio standartams ir įsipareigoja juos įgyvendinti valstybės vidaus gyvenime. Tam turėjo būti šalyje sukurtas valstybinis ir visuomeninis mechanizmai, kurie turėjo garantuoti bei kontroliuoti, kad Konvencijos reikalavimai būtų praktiškai įgyvendinami (JTO Vaiko teisių konvencija, 1999).

1996 m. kovo 14 dieną LR Seime priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kurio paskirtis gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant teisinius pagrindus, suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo srityje. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme reglamentuoti svarbiausi vaiko santykiai, teisės bei laisvės ir jų apsaugos garantijos pagrindinėse vaiko gyvenimo, auklėjimo ir veiklos srityse. Bendrosiose nuostatose pateikiama įstatymo paskirtis, bendrosios vaiko teisių apsaugos nuostatos, vaiko sąvoka ir kt. II skyriuje „Pagrindinės vaiko teisės ir laisvės“ reglamentuojamos pagrindinės vaiko pilietinės ir socialinės teisės bei laisvės, kurias garantuoja valstybė. Skyriuje „Vaikas ir šeima“ nustatomos svarbiausios vaiko teisės ir jų apsaugos garantijos šeimoje. Skyriuje „Negalios vaikas“ reglamentuotos šios kategorijos vaikų pagrindinės teisės ir jų apsaugos garantijos. Skyriuje „Vaikas ir mokykla“ reglamentuotos besimokančių vaikų teisių svarbiausios garantijos. Skyriuje „Vaikas ir darbas“

įtvirtintos pagrindinės dirbančių vaikų teisių garantijos. Skyriuje „Vaikas ir socialinė aplinka“ nustatytos svarbiausios vaiko teisių apsaugos nuo neigiamos socialinės aplinkos (girtavimo, narkotikų, seksualinio išnaudojimo) garantijos. Skyriuje „Pagrindinės vaiko pareigos, jo atsakomybės ir elgesio kontrolės ypatumai“ reglamentuotos pagrindinės vaiko pareigos, nustatyti jo elgesio kontrolės ir atsakomybės ypatumai. Skyriuje „Atsakomybė už vaiko teisių pažeidimus“ nustatyti pagrindiniai fizinių ir juridinių asmenų teisinės atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus principai. Skyrius „Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema“ skirtas vaiko teisių apsaugos pagrindinių institucijų sistemai Lietuvoje reglamentuoti (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1999).

1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimui *ratifikavo* Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją. Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencija yra nuosekliausias ir pilniausias tarptautinis vaiko teisių dokumentas, kuris pripažįsta pilietines, kultūrinės, politines, ekonomines ir socialines vaikų teises iki 18 metų. Ratifikavusi Vaiko teisių konvenciją Lietuva įsipareigojo imtis visų reikiamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių pripažintoms vaiko teisėms įgyvendinti, gerbti ir garantuoti visas šioje Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų ar teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių.

1993 m. spalio 19 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr. 782 „Dėl priemonių vaiko teisių apsaugai gerinti” nutarta vietoje Nepilnamečių teisių apsaugos ir globos tarnybos prie Vyriausybės įsteigti Vaiko teisių apsaugos tarnybą prie Socialinės apsaugos ministerijos, kuri:

- atstovautų vaikų teisėms ir interesams Lietuvos Respublikos Seime ir Lietuvos Respublikos Vyriausybėje;
- teiktų pasiūlymus dėl vaikų teisių apsaugos gerinimo, koordinuotų ministerijų, savivaldybių, kitų valstybinių institucijų bei visuomeninių organizacijų veiklą ir vadovautų rengiant bei įgyvendinant tikslines programas vaiko teisių apsaugos srityse;
- rengtų normatyvinių aktų projektus vaikų teisių apsaugos klausimais;
- rūpintųsi jų priėmimu ir įgyvendinimu.

Šiame nutarime jau numatyta, kad centrinė vaiko teisių apsaugos institucija turės teikti metodinę paramą rajonų, miestų savivaldybėms ir jose įkurtoms vaiko teisių apsaugos institucijoms, buvo įpareigota iki 1993 m. gruodžio 1 dienos parengti konkrečių veiksmų programą vaikų teisių apsaugai gerinti Valstybėje, pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybės tvirtinti Vaikų teisių apsaugos tarnybos prie Socialinės apsaugos ministerijos nuostatus, bei miestų ir rajonų vaikų teisių apsaugos tarnybų nuostatų projektus. Šis dokumentas įėjo į istoriją.

kaip nurodymas miestų ir rajonų valdyboms pertvarkyti nepilnamečių teisių apsaugos ir globos tarnybas į vaikų teisių apsaugos tarnybas.

Nuo 2001 m. liepos 1 d. santuokos sudarymą bei jos nutraukimą, sutuoktinių teises ir pareigas, vaikų bei tėvų tarpusavio teises ir pareigas, įvaikinimą, globos bei rūpybos steigimą, globėjų (rūpintojų) teises bei pareigas ir pan. reglamentuoja *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso (2007)* trečioji knyga „*Šeimos teisė*“. Vaiko teises ir jų apsaugą reglamentuoja daugelis Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų, todėl svarbu išsiaiškinti, ar įstatymuose nėra prieštaravimų arba trūkumų, ar jie atitinka tarptautinius standartus.

G. Kiaulakis teigia, kad vaiko teisių gynimo teisės normos bei jų taikymas nėra svarbiausios, tik reikia radikaliai pakeisti švietimo padėtį.

1. 3. Vaiko teisių apsaugos institucijų lygmenys, jų veiklos ir funkcijų pasiskirstymas

Svarbi vaiko teisių sritis yra jas įgyvendinančios institucijos. Pagal Vaiko teisių konvencijos (1999) 3 straipsnio 1 dalį, „įmantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai“. Vaiko teisėmis rūpinančios institucijos vykdo ir įgyvendina valdžios politiką, Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas. Sprendžiant vaiko teisių ir jų apsaugos problemas, svarbu užtikrinti tinkamą šių institucijų funkcionavimą, koordinuoti jų veiklą.

Atsakomybė už vaiko teisių įgyvendinimą bei apsaugą tenka ne tik šeimai, bet ir valstybei, jos valstybinėms, savivaldybių lygmens ir visuomeninėms organizacijoms. Žinoma, pirmiausia vaiko teises gina ir užtikrina šeima. Tačiau rūpinimasis vaiku, kaip labiausiai pažeidžiama visuomenės dalimi yra ne tik tėvų, bet ir visos visuomenės, valstybės pareiga. Siekiant apsaugoti vaiko teises Lietuvoje sukurta įvairių institucijų ir organizacijų, užtikrinančių vaiko teisių apsaugą, sistema. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 58 str. numato, jog vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje užtikrina valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos, visuomeninės nevyriausybinės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga bei gynimu Lietuvoje.

„Prezidentas, Seimas, Vyriausybė, ministerijos, teismai, prokuratūra, kitos valstybės institucijos įgyvendina vaiko teisių apsaugos ir gynimo priemones pagal savo kompetenciją, kurią nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai, kiti teisės aktai" (Sakalauskas, 2000, p. 82). Šiandienos kontekste G. Sakalauskas (2000) išskiria 3 vaiko teisių apsaugos lygmens institucijas:

I. Valstybės lygmens institucijos:

- Konsultacinė vaikų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Prezidento;
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija;
- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga (ombudsmenas);
- Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisija;
- Valstybinė jaunimo reikalų taryba;
- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- Švietimo ir mokslo ministerija.

II. Savivaldybių lygmens institucijos:

- Rajonų, miestų vaiko teisių apsaugos tarnybos;
- Viešosios policijos pareigūnai (savivaldybės policijos nepilnamečių reikalų pareigūnai);
- Švietimo, kultūros, sporto ir kitos institucijos.

III. Nevyriausybinės (visuomeninės) organizacijos.

Vaiko situacijos gerinimu turi rūpintis visos valstybės, savivaldybių institucijos, siekdamos padėti jauniems žmonėms išnaudoti ir apsaugoti savo galimybes ir teisę įgyti išsilavinimą, gauti darbą, tenkinti kultūrinius poreikius, dalyvauti šalies gyvenime.

1. 3. 1. Valstybės lygmens vaiko teisių apsaugos institucijos

1996 m. gegužės 30d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu įkurta visuomeniniais pagrindais dirbanti patariamoji **Konsultacinė vaikų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Prezidento**. Tarybą sudaro valstybinių institucijų bei nevyriausybinė organizacijų, susijusių su vaiko teisių apsauga ir nusikaltimų prevencija, atstovai bei kiti šios srities specialistai.

Konsultacinė vaikų reikalų taryba pagrindinį dėmesį skiria vaikų problemų prioritetui bei įstatymų derinimui su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, taip pat valstybinių institucijų ir visuomeninių organizacijų, susijusių su vaikų reikalais, bendradarbiavimo stiprinimui, priemonių vaiko gyvenimo sąlygoms šeimoje gerinimui.

Tarybos veiklos tikslas – siekti vaikų problemų ir vaikų teisių apsaugos prioritetiškumo, padėti formuoti valstybės politiką šioje srityje, maksimaliai pagal realias socialines sąlygas ir galimybes padėti vaikams, panaudojant visus galimus valstybės, visuomenės ir kitus resursus. Taryba siekia įgyvendinti Vaiko teisių konvencijos nuostatas, stiprinti bendradarbiavimą tarp vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų, rengia ir teikia pasiūlymus Prezidentui dėl neatidėliotinai būtinų įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimo vaiko teisių apsaugos srityje.

Konsultacinė vaikų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Prezidento pagrindinius veiklos prioritetus skiria vaiko teisių apsaugos ir nusikaltimų prevencijos esamos padėties analizei, jos gerinimui, pradedant nuo vaiko teisių apsaugos ištakų, t.y. įstatyminės bazės susijusios su šiuo klausimu tobulinimo.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra atsakinga už darbo neturinčių asmenų profesinio rengimo ir rengimo darbo rinkai politiką, socialinės pagalbos šeimoms ir vaikams, netekusiems tėvų globos, valstybės politikos įgyvendinimą, ministerijų bendradarbiavimo koordinavimą ir sąveiką įgyvendinant valstybės politiką vaiko teisių apsaugos srityje. Ministerija taip pat teikia metodinę pagalbą vaiko teisių apsaugos tarnyboms savivaldybėse. Ji vaidina pagrindinį vaidmenį vaiko teisių apsaugos srityje ir daugiašaliame bendradarbiavime nacionaliniu lygiu vaikų ir jaunimo politikos srityje.

1993 metais įkurta Vaikų teisių apsaugos tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2001 metų kovo mėn. buvo panaikinta. Tik dalį panaikintos institucijos funkcijų perėmė naujai įsteigta Įvaikinimo tarnyba. Tačiau tai nėra institucija, galinti ir privalanti koordinuoti visų vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklą bei formuoti vieningą praktiką. Šiuo metu reikalinga centrinė institucija, kuri koordinuotų tarnybų veiklą, taip pat teiktų metodinę bei teisinę pagalbą. Būtent ši institucija turėtų koordinuoti įvairių ministerijų veiklą bei užtikrinti efektyvų tarpžinybinių institucijų bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje.

2002 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai buvo priskirtas pagrindinis vaidmuo koordinuojant veiksmus tarp ministerijų, renkant informaciją vaikų klausimais, kuriant tinklą ir teikiant praktinę pagalbą savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnyboms. 2002 metų spalį Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje buvo įsteigtas naujas Šeimos, vaiko ir jaunimo reikalų departamentas.

2003 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 194 „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo” (Valstybės Žinios, 2003, Nr. 15-611). Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai priskirta vaiko teisių apsaugos valdymo sritis ir nustatytos pagrindinės jos funkcijos: formuoti bei įgyvendinti vaiko teisių apsaugos politiką, organizuoti tarpžinybinį bendradarbiavimą tarp valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų vaiko teisių apsaugos srityje, kaupti, sisteminti ir analizuoti kitų institucijų ir įstaigų pateiktą informaciją vaiko teisių apsaugos klausimais ir kt.. Taip pat nustatyta Švietimo ir mokslo, Sveikatos apsaugos, Vidaus reikalų ministerijų kompetencija vaiko teisių apsaugos srityje, atsižvelgiant į joms priskirtą veiklos sritį.

Švietimo ir mokslo ministerija yra atsakinga už valstybinio švietimo politiką, švietimo standartų nustatymą, kriterijų ir finansavimo būdų apibrėžimą, pedagoginių tyrimų inicijavimą,

mokytojų rengimą, pradinį profesinį rengimą. Švietimo ir mokslo ministerijos patariamajai institucijai – Kolegijai – pirmininkauja švietimo ir mokslo ministras. Kolegija aptaria ministerijos įsakymų ir aktų projektus bei dalyvauja ministerijos struktūrinių padalinių, departamentų ir kitų ministerijai atsiskaitančių įstaigų vadovų svarstymuose ir ataskaitų pristatyme. Ministerija yra tiesiogiai atsakinga už keturias įkalinimo įstaigas su specialiu mokymu ir globos funkcijomis vaikams ir paaugliams, kurie pažeidžia įstatymus. Švietimo ir mokslo ministerija teikia praktinę pagalbą specializuotoms internatinėms mokykloms, kurias steigia ir valdo apskritys.

2002 m. lapkričio 29 d. priimtas švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl kai kurių švietimo ir mokslo ministro įsakymų papildymo“ (Valstybės Žinios, 2002, Nr. 116-5224), pagal kurį ikimokyklinių ugdymo įstaigų, darželių-mokyklų, bendrojo lavinimo mokyklų, pagrindinio profesinio mokymo įstaigų, valstybinių vaikų globos namų nuostatai papildomi punktais, reglamentuojančiais reikiamos pagalbos suteikimą vaikui, kurio atžvilgiu taikomas (ar buvo taikytas) smurtas, prievarta, seksualinis ar kitokio pobūdžio išnaudojimas bei suinteresuotų asmenų ir institucijų informavimą apie tai.

Kita valstybės lygmens institucija, kuri atstovauja vaiko teisės Lietuvoje yra **Seimo šeimos ir vaiko reikalų komisija**, įsteigta 1997 m. vasario 25 d. Seimo nutarimu Nr. VII-131. Šią Komisiją sudaro 10 Seimo narių, kurie atstovauja frakcijoms pagal proporcingo daugumos ir mažumos atstovavimo principą. Komisija savo darbe vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais, Seimo statutu, Komisijos nuostatais, ir kitais norminiais aktais. Komisijos svarbiausi vaiko teisių apsaugos uždaviniai rūpintis, kad būtų įgyvendinami JTO Vaiko teisių konvencijos, Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises, jo interesų apsauga, reikalavimai; inicijuoti ir rengti įstatymų, jų papildymų bei pakeitimų projektus vaiko teisėms ginti. Vykdydama šiuos uždavinius, Komisija pagal savo kompetenciją nagrinėja ir teikia pasiūlymus Seimui, Vyriausybei dėl vaiko, šeimos teisių apsaugos politikos formavimo, smurtinių vaikui padaromų nusikaltimų prevencijos, tam reikalingų teisės aktų parengimo, papildymo, vykdo parlamentinę kontrolę, kaip Vaiko teisių apsaugos tarnybos, šeimos teisės ginančios institucijos taiko JTO Vaiko teisių konvencijos, LR įstatymų, kitų teisės aktų reikalavimus. Palaiko ryšius su Europos Tarybos, Europos Parlamento, Europos Komisijos, Europos Sąjungos šalių parlamentų atitinkamomis struktūromis (Lietuvos Respublikos seimas, Šeimos ir vaiko reikalų komisija).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas buvo priimtas 2000 m. gegužės 25 d., kurio paskirtis yra reglamentuoti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą, taip pat **Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos** statusą bei struktūrą (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. 2000 m. gegužės 25 d. Nr. VIII-1708, 1 str.) Jo esminis tikslas yra sudaryti teises

prielaidas, leisiančias užtikrinti Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ir kitų su vaiko teisių apsauga susijusių teisės aktų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, taip pat kontroliuoti valstybinių, savivaldos, nevalstybinių institucijų bei organizacijų ir privačių asmenų veiklą, dėl kurios gali būti pažeidžiamos vaiko teisės. Tokio įstatymo priėmimas išreiškė valstybės poziciją ir susirūpinimą vaiko padėtimi, taip pat valstybės nuostata, kad vaiko teisėms ir teisėtiems interesams turi būti skiriamas ypatingas dėmesys (Vaiko teisių apsaugos kontrolės institucijos, 2001).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus (ombudsmeno) veiklos tikslas yra visų vaikų galimybė naudotis visomis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje, kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose nustatytais teisėmis. Antai Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, pagal Vaiko teisių konvenciją, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui įvardija pagrindinius uždavinius: a) kelti viešumon bet kokius vaikų diskriminacijos atvejus ir siūlyti, kaip juos pašalinti, nes visi vaikai turi vienodas teises, neatsižvelgiant į jų rasę, odos spalvą, lytį, kalbą, religiją, nuomonę, etinę ir socialinę kilmę, neįgalumą, turtinę padėtį ir pan. Visų vaikų teisės turi būti visapusiškai pripažintos ir įgyvendintos; b) siekti, kad visų lygių valstybės ir savivaldybių institucijos, kitos viešos ir privačios organizacijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys tinkamai atsižvelgtų į vaiko interesų pirmenybės principą, nes visi sprendimai, susiję su vaikais, turi būti orientuoti į tai, kas geriausia vaikui. Propaguojant šį principą taip, kaip jį apibrėžia Vaiko teisių konvencija, kai yra įmanoma, privalu remtis vaikų nuomone; c) siekti, kad valstybė galėtų geriausiai užtikrinti tiek atskiro vaiko, tiek bendrai visų vaikų teisę gyventi ir vystytis sveikai, tinkamai integruotis į socialinę aplinką, nes kiekvienas vaikas turi prigimtine teisę į gyvenimą, išgyvenimą ir galimybę vystytis kaip galima geriau. Kontrolieriui privalu skatinti vaikų teisių apsaugos politikos formavimą, formuoti kokybiškai naują požiūrį į vaikams teikiamas paslaugas visame jų spektre; d) visada kalbėti visų vaikų vardu, užtikrinti, kad vaikų balsas bus išgirstas, skatinti visuomenės ir valstybės institucijų pagarbą vaikų nuomonei bei raginti pačius vaikus aktyviai atstovauti savo interesus, nes vaikas turi teisę išsakyti savo nuomonę tais klausimais, kurie jam turi įtakos, ir jis turi būti išklaustas.

Tuo tarpu nacionaliniai teisės aktai konkretizuoja vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos sritį: a) tirti asmenų skundus bei atlikti tyrimus savo iniciatyva dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo; b) vykdyti vaiko teisių apsaugos srities nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų įgyvendinimo kontrolę; c) vykdyti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, priežiūrą ir kontrolę; d) siūlyti Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje; e) teikti informaciją visuomenei apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje. Pabrėžtina, kad

vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veikloje gali vadovautis ne tik teisės normomis bei teisės principais, bet ir visuomenės moralės principais, tradicijų suformuotomis šeiminiėmis vertybėmis ir panašiai (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2004 metų veiklos ataskaita, 2005).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą sudaro: vaiko teisių apsaugos kontrolierius, jo pavaduotojas, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai, padėjėjai, kiti įstaigos tarnautojai (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. liepos 18 d. nutarimu Nr.VIII-1865). Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, išnagrinėjęs skundą, priima vieną iš šių sprendimų:

- 1) perduoti skundą kitai institucijai;
- 2) pareikšti ieškinį teisme;
- 3) aptikus nusikaltimo požymių, perduoti medžiagą atitinkamoms institucijoms;
- 4) įspėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ar jo teisėtus interesus;

5) įstaigai, įregistravusiai instituciją, susijusią su vaiko teisių apsauga, kuri savo veikla pažeidė vaiko teises ar jo teisėtus interesus, arba institucijos steigėjui teikti siūlymą svarstyti klausimą dėl institucijos tolesnės veiklos tikslingumo;

6) siūlyti tikrinamų institucijų ar jų aukštesniųjų institucijų vadovams, kad jie skirtų drausmines nuobaudas asmenims, kaltiems dėl vaiko teises ar jo teisėtus interesus ginančių įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimų;

7) siūlyti įstatymų nustatyta tvarka pakeisti arba panaikinti įstatymams, Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims bei kitiems teisės aktams prieštaraujančius sprendimus;

8) nustačius tikrinamų fizinių ar juridinių asmenų, įmonių, neturinčių juridinio asmens teisių, veiklos trūkumų ar įstatymų pažeidimų, dėl kurių yra pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai, pažeidėjus įspėti ir pagal savo kompetenciją siūlyti fiziniams asmenims, įmonėms, neturinčioms juridinio asmens teisių, ar juridinių asmenų vadovams pašalinti pažeidimus;

9) atmesti skundą, kai nepasitvirtina jame nurodyti pažeidimai (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. 2000m. gegužės 25 d. Nr. VIII-1708, 25 str.)

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriumi gali būti skiriamas neprikaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos pilietis, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą. Jį 4 metų kadencijai skiria Seimas Seimo Pirmininko teikimu. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriumi asmuo gali būti skiriamas ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas numato šias Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigas:

1) tiria fizinių ir juridinių asmenų skundus dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų ir jų pareigūnų, nevalstybinių institucijų bei kitų fizinių ir juridinių asmenų, įmonių, neturinčių juridinio asmens teisių, veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai;

2) kontroliuoja, kaip yra įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Seimo ratifikuotų konvencijų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatos Lietuvoje;

3) prižiūri ir kontroliuoja institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai;

4) siūlo Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti Lietuvos Respublikoje įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą;

5) vadovauja Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai;

6) vadovaudamasis įstatymų nustatyta tvarka, tvirtina įstaigos etatų sąrašą, darbuotojų tarnybinius atlyginimus;

7) tvirtina Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbo reglamentą, vidaus darbo tvarkos taisykles bei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pavaduotojo, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjų, padėjėjų ir kitų darbuotojų pareigines instrukcijas;

8) tvirtina skundų apskaitos ir tyrimo tvarką;

9) priima ir atleidžia iš pareigų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbuotojus;

10) atstovauja Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai valstybinėse, nevalstybinėse institucijose bei tarptautinėse organizacijose.

11) per visuomenės informavimo priemones teikia informaciją visuomenei apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, atlikdamas savo pareigas, turi teisę:

1) turėdamas informaciją apie pažeidimus, nenurodytus skunduose, savo iniciatyva pradėti jų tyrimą arba perduoti juos ištirti kitoms kompetentingoms valstybės institucijoms;

2) susipažinti su išnagrinėtomis teisme bylomis, kurios yra susijusios su vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimu;

3) nekliudomas įeiti į valstybės ir savivaldybių institucijas ar įstaigas, nevalstybines vaikų įstaigas ir susipažinti su jų veikla;

4) reikalauti ir gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų, nevalstybinių institucijų bei kitų fizinių ir juridinių asmenų, įmonių, neturinčių juridinio asmens teisių, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, informaciją, paaiškinimus, protokolus bei kitus dokumentus, kurie jam reikalingi vykdant šio įstatymo nustatytas pareigas;

5) surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą dėl vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus reikalavimų nevykdymo;

6) teikti pasiūlymus Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei dėl galiojančių teisės aktų pakeitimų ir naujų teisės aktų priėmimo bei politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo bei įgyvendinimo;

7) dalyvauti Seimo ir Vyriausybės posėdžiuose, kuriuose svarstomi su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga susiję klausimai, ir pareikšti savo nuomonę;

8) dalyvauti Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės įsteigtų komisijų ar kitų institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, posėdžiuose (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. 2000m. gegužės 25 d. Nr. VIII-1708, 12str.)

Taigi, vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra vaiko teisių laikymosi priežiūra ir kontrolę atliekantis pareigūnas, stebintis, vertinantis visų pirma bendrą Lietuvos vaikų situaciją, padėti, gerovę ir teikiantis siūlymus jai efektyvinti, tačiau individualaus skundo nagrinėjimo atveju vertinantis ir konkretaus vaiko (šeimos) situaciją. Tačiau neretas atvejis, kai dėl funkcinių ar infrastruktūrinių vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos trūkumų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijos sritis nepagrįstai išplečiama. Vadovaujantis ne tiek teisės aktais nustatytais veiklos gairėmis, o daugiau intuicija ar nuojauta, priskiriant jam socialinę, psichologinę ar net materialinę pagalbą teikiančios tarnybos funkcijas, t.y. tas funkcijas, kurias privalu laiku ir tinkamai atlikti savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybai, teritorinei policijos įstaigai, antstoliams. Todėl kartais, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, siekdamas kuo greičiau padėti vaikui ir ištaisyti kitų darbo broką, panašias funkcijas atlieka, nors tai nėra vaiko teisių apsaugos kontrolieriui keliamas uždavinys ar jo misija. Kad ir kaip norėtųsi padėti kiekvienam vaikui, ir padėti tuojau pat, vis tik reikia pripažinti, kad kontrolierius negali iškreipti savo paskirties, dubliuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, socialinę psichologinę pagalbą teikiančių ar teisėsaugos institucijų funkcijų. Svarbiausia vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla – stebėti ir kontroliuoti, kaip valstybė ir visuomenė įgyvendina savo įsipareigojimus vaikams, atkreipti dėmesį į vaiko interesų užtikrinimo svarbą, siūlyti priemones ir būdus efektyviai vaiko apsaugai užtikrinti, pašalinti vaiko teisių pažeidimus lemiančias priežastis. Taip, vaiko ombudsmeno paskirtį nusako Europos vaikų ombudsmenų tinklo patvirtinti standartai, būtent tokia veikla užsiima kitų Europos šalių vaikų ombudsmenai (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2004 metų veiklos ataskaita, 2005).

Valstybinė jaunimo reikalų komisija, kurią sudaro 12 neetatinių narių: 6 nariai turi būti valstybės ar savivaldybių jaunimo politiką įgyvendinančių ministerijų, Vyriausybės įstaigų, apskričių valdytojų ir savivaldybių vykdomųjų institucijų administracijų padalinių vadovai ar darbuotojai; kiti 6 nariai, tvirtinami Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos teikimu, turi būti

visos valstybės teritorijoje, apskričių ir savivaldybių teritorijose esančių organizacijų ir tarybų vadovai ar darbuotojai arba jaunimo organizacijų ir tarybų renkamų valdymo organų nariai (Sakalauskas, 2000). Tarnyba įgyvendina valstybinę jaunimo politiką ir vykdo kitas įstatymuose bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimuose nustatytas funkcijas:

- analizuoja jaunimo problemas ir poreikius;
- rengia ir teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir kitoms valstybės institucijoms pasiūlymus dėl valstybinės jaunimo politikos įgyvendinimo;
- rengia Lietuvos Respublikos Vyriausybės jaunimo politikos programas, įstatymus ir kitus teisės aktus, vykdo valstybės jaunimo politikos įgyvendinimo programas;
- atlieka valstybinių programų, įstatymų, kitų teisės aktų projektų susijusių su valstybės jaunimo politikos įgyvendinimu, ekspertizę ir pagal savo kompetenciją teikia pasiūlymus šių projektų rengėjams;
- steigia ir tvarko Valstybinį jaunimo fondą, iš šio fondo lėšų remia jaunimo organizacijų ir tarnybų veiklos projektus, kitus jaunimo veiklos projektus.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsteigta 2005 m. spalio 20d., LR vyriausybės nutarimu, pakeitus Įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pavadinimą. „Tarnyba tapo centrine vaiko teisių apsaugos institucija, kuri valstybės lygmeniu koordinuoja ministerijų darbą, užtikrina valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą vaiko gerovės srityje" (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2005 metų veiklos ataskaita).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos uždaviniai – įgyvendinti vaiko teisių apsaugos priemones, organizuoti nacionalinį ir tarpvalstybinį įvaikinimą, atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems jo interesams teismuose, organizuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų kvalifikacijos tobulinimą ir globėjų (rūpintojų) bei tėvių rengimą.

Tarnyba, įgyvendindama vaiko teisių apsaugos priemones, užtikrina Lietuvos Respublikos teisės aktų ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nuostatų vykdymą, pagal kompetenciją koordinuoja savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbą ir teikia jiems, o taip pat ir valstybės, apskričių, savivaldybių specialistams, nevyriausybinių organizacijų atstovams, metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos).

1.3.2. Savivaldybių lygmens institucijos

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) 60 straipsnyje teigiama, kad vaiko teisių apsaugą savivaldybėse garantuoja atitinkamos savivaldybių tarybos, vietos savivaldos vykdomosios institucijos, vaiko teisių apsaugos tarnybos, policijos nepilnamečių (jaunimo) reikalų inspektoriai, taip pat mokyklos ir kitos institucijos, kurios rengia ir įgyvendina vaiko teisių apsaugos, vaiko teisių pažeidimų prevencijos priemones. Miestų, rajonų vaiko teisių apsaugos institucijos rūpinasi vaiko teisių apsauga ir atsako už ją įtvirtinančių įstatymų įgyvendinimą, įgyvendina pagrindines Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatas, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja ir prižiūri be tėvų globos likusių vaikų globą (rūpybą). Šias tarnybas steigia ir finansuoja rajonų (miestų) savivaldybės. Tarnybos už savo veiklą atsiskaito steigėjams ir Vaikų teisių apsaugos tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Pastaruoju metu daug kalbama apie Vaikų teisių apsaugos skyrių veiklą, jų veiklos reformą. Galima teigti, kad šios institucijos dirba pagrindinį darbą vaiko teisių apsaugos srityje. Šiuo metu regioniniu mastu tai vienintelės institucijos, kurios užtikrina vaiko teisių įgyvendinimą. Kartais jos nepajėgios spręsti visų iškilusių problemų dėl mažo darbuotojų skaičiaus. Apie tai kalbama Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2000 metų socialiniame pranešime 6.4.4. dalyje “Vaiko teisių apsaugos institucijos”, pabrėžiant, jog nuolat plečiasi tarnybų funkcijos, o efektyvesnė pagalba vaikams suteikiama tose savivaldybėse, kuriose Vaikų teisių apsaugos tarnybų darbuotojai glaudžiai bendradarbiauja su Švietimo, Socialinės globos skyriais, nepilnamečių reikalų inspektoriais, visuomeninėmis organizacijomis, šeimynomis ir globėjų šeimomis. Todėl būtina daugiau dėmesio skirti šių institucijų darbuotojų rengimui, kvalifikacijos kėlimui. Skyrių krūvis kasmet didėja, tačiau nepakankamas savivaldybių dėmesys aprūpinant jas materialiniais ir žmogiškaisiais ištekliais.

Savivaldos institucijos – miestų (rajonų) savivaldybės ir apskričių administracija – vaiko teisių apsaugą garantuoja ir vykdo per savivaldybių Tarybas, vietos savivaldos vykdomąsias institucijas, vaikų teisių apsaugos tarnybas, policijos komisariato nepilnamečių reikalų pareigūnus, švietimo ir kitų institucijų, susijusių su vaikų apsauga, darbuotojus.

Savivaldos institucijos rengia ir įgyvendina vaikų teisių apsaugos, vaikų teisių pažeidimų prevencijos priemones savo teritorijoje.

Siekiant užtikrinti Lietuvos Respublikos vaikų teises, interesus ir socialinę apsaugą, 1994 metais pradėtas kurti vaikų teisių apsaugos tarnybų tinklas miestuose ir rajonuose. Tiesiogiai vaikų teisių apsaugą bei jų teisių pažeidimų prevenciją miestuose bei rajonuose atlieka ir

įgyvendina rajonų (miestų) vaikų teisių apsaugos tarnybos. Svarbiausieji Vaiko teisių apsaugos tarnybų uždaviniai yra šie:

- užtikrinti vaiko teisių apsaugą;
- užtikrinti vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą;
- rengti ir įgyvendinti priemones vaiko teisių apsaugai ir jo teisių pažeidimų prevencijai gerinti;
- atstovauti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka vaiko teisėms ir teisėtiems interesams teismuose;
- ginti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka vaikų teises šeimose, globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų šeimose bei šeimynose, valstybės ir savivaldybės institucijose bei įstaigose, nevyriausybinių institucijų organizacijų ir fizinių asmenų įsteigtose vaikų globos įstaigose ir kartu su vaiko tėvais (įvaikintojais), globėjais (rūpintojais), įstaigų darbuotojais šalinti aplinkybes, dėl kurių pažeidžiamos vaiko teisės;
- organizuoti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka likusių be tėvų globos vaikų globą (rūpybą) šeimose bei šeimynose, valstybės ir savivaldybės institucijose bei įstaigose, nevyriausybinių institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų įsteigtose vaikų globos įstaigose;
- organizuoti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įvaikinimą (Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai, 2002).

Vaiko teisių apsaugos tarnyboms tenka pagrindinis vaidmuo organizuojant ir koordinuojant savivaldybės lygmenyje tarpžinybinį bendradarbiavimą sprendžiant įvairius su vaiku ir jo šeima susijusius klausimus, kaupiant statistinę informaciją apie vaikus. Tarnybos pagal savo kompetencijas yra atsakingos ir dalyvauja aiškinantis įvairius vaiko teisių pažeidimus (smurto prieš vaikus, nepilnamečių įtraukimo į nelegalų darbą ir kt.), taip pat organizuojant pagalbą šiems vaikams. Greta to, teikia metodinę paramą savivaldybės įstaigų, susijusių su vaiko teisių apsauga, darbuotojams, konsultuoja tėvus, mokytojus, auklėtojus ir pačius vaikus jų teisių apsaugos, globos (rūpybos), įvaikinimo ir teisių pažeidimų prevencijos klausimais.

Daugelyje savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos, kaip regioniniai vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo ir teisių pažeidimų prevencijos centrai funkcionuoja ir kaip savarankiški padaliniai, arba įeina į kitų savivaldybių administracinių padalinių sudėtį.

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programa patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 18 d. nutarimu Nr. 1179 "Dėl Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programos". Programa numatyta įgyvendinti 2004 - 2008 metais.

Ši programa skirta savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų įvairiapusiam stiprinimui: didinant žmogiškuosius išteklius, tobulinant valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, profesinę kompetenciją vaiko teisių apsaugos srityje, stiprinant tarnybų materialinę bazę. Pagrindinis programos tikslas – aktyvinti tarnybų veiklą, kad jos, kompetentingos atlikti valstybinę (perduotą savivaldybėms) vaiko teisių apsaugos funkciją, gebėtų laiku ir kvalifikuotai atlikti visas joms teisės aktais pavestas funkcijas. 2005 m. programos įgyvendinimui numatytos lėšos bus skirtos savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybose 21,5 pareigybės įvedimui, likusių Tarnybų aprūpinimui lengvaisiais automobiliais bei kompiuterine technika, darbuotojų kvalifikacijos kėlimui (Putinaitė, 2007).

Paminėtina ir policijos – teisėsaugos institucijos veikla vaiko teisių apsaugos srityje. Vaikų – teisės pažeidėjų teisių apsauga taip pat rūpinasi *nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai*, kurie savo veikloje vadovaujasi nauja tarnybinės veiklos instrukcija, patvirtinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2005 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. 5-V-208 (Valstybės žinios, 2005-04-04, Nr.44). Nepilnamečių reikalų inspektoriai organizuoja ir vykdo vaikų nusikalstamumo, narkomanijos, prostitucijos bei kitų teisės pažeidimų prevenciją aptarnaujamoje teritorijoje; kontroliuoja teismo skirtų įpareigojimų vykdymą vaikams: nuteistiems pataisos darbais be laisvės atėmimo; kuriems bausmės vykdymas atidėtas; lygtinai paleistiems iš laisvės atėmimo vietų; dirba individualų darbą ir kontroliuoja tokių vaikų elgesį: atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės, kuriems paskirtos priverčiamosios auklėjamojo pobūdžio priemonės; kuriems taikytos Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo nuostatos, jeigu policijos įstaigos vadovas savo įsakymu įgaliojo jį tai daryti.

Pabrėžtina, kad Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas rekomendavo Lietuvai užtikrinti, kad policija ir visų teisinės sistemos lygių pareigūnai elgtųsi nežemindami nepilnamečių asmens orumo. Komisija ragino ir toliau remti tiek finansiškai, tiek ir skiriant būtinus žmogiškuosius resursus Nepilnamečių justicijos reformai, įtraukiant socialinių darbuotojų, psichologų dalyvavimą joje, ypač atliekant profilaktinį darbą .

Panašia veikla užsiima ir *Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centras*, pavaldus Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos, pagal savo kompetencijas dalyvauja vykdant nepilnamečių teisės pažeidimų ir nusikaltimų prevencijos priemones. „Svarbiausia Centro užduotis ir funkcija - teikti neatidėliotiną socialinę ir psichologinę pagalbą nepilnamečiams nuo 3 iki 18 metų, nukentėjusiems nuo smurto, teisės pažeidimų, pasiklydusiems ar dėl kitų priežasčių reikalingiems socialinės bei psichologinės pagalbos" (Sakalauskas, 2000).

Prie savivaldybių lygmens institucijų priskiriamos *švietimo įstaigos*, kultūros, socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos, teisėsaugos, kitomis valstybinėmis, visuomeninėmis bei

religinėmis institucijomis, atitinkamomis mokslo ir mokymo įstaigomis. Joms tenka įvertinti vaikų poreikius, tėvų galimybes užtikrinti vaikams saugumą. Šiam tikslui pasiekti jos organizuoja darbą su rizikos grupės vaikais ir jų šeimomis, teikia ir koordinuoja kitų institucijų ir organizacijų teikiamas socialines paslaugas vaikų globą, pagalbą šeimai, pagalbą rizikos grupės vaikams ir bendradarbiauja su vyriausybinėmis ir nevyriausybinėmis institucijomis ir organizacijomis.

Mokyklose neretai susiduriama su problema, kas turi rūpintis vaiko teisėmis: visi ar niekas. Pagrindinis šių funkcijų vykdytojas yra socialinis pedagogas. Tačiau šią atsakomybę turi prisiimti visi švietimo organizacijos nariai: klasės vadovas, dalyko mokytojas, mokyklos direktorius, direktoriaus pavaduotojas ugdymui, sveikatos priežiūros specialistas, specialusis pedagogas ir pan. Pasak L. Deveikio (2000), mokykla privalo palaikyti ryšius su Vaikų teisių apsaugos tarnyba ir vykdyti nurodytas funkcijas:

- bendrauti su kiekvienu moksleiviu ir jo šeima, informuoti tėvus (globėjus) apie jo mokymąsi ir elgesį;
- neatidėliojant sužinoti mokyklos nelankymo priežastis;
- suteikti vaikui reikiamą pagalbą pastebėjus, kad prieš jį naudojamas smurtas, prievarta, seksualinis išnaudojimas ir pan., apie tai informuoti Vaikų teisių apsaugos tarnybą;
- padėti moksleiviams spręsti išylančias psichologines, bendravimo, mokymosi ir kitas problemas;
- vykdyti moksleivių teisės pažeidimų prevenciją;
- informuoti suinteresuotas institucijas apie vengiančius mokytis vaikus ir įstatymo numatyta tvarka taikyti poveikio priemones.

Padedant vaikams, grįžtantiems iš įkalinimo, specialiosios globos įstaigų, ypatingas vaidmuo turėtų tekti vietos savivaldoms. Tačiau praktika priklauso, be abejo ne tik nuo tam tikrų nuostatų, o nuo to, kad vietos bendruomenė suvoktų problemos svarbą, taip pat nuo šiam tikslui skirtų lėšų.

Kaip teigia A. Petrauskas (2003, p. 5), vaiko teisių apsaugos tarnybose dirbančių valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių jose pagal darbo sutartis, veikla, susijusi su atstovavimu vaikui ir jo teisėtų interesų gynimu teismuose, kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, įgyvendinimu, yra itin sudėtinga, todėl šie tarnautojai turi būti ypač aukštos kvalifikacijos.

L. C. Johnson (2001, p. 55) išskiria tokias svarbiausias vaiko teisių apsaugos tarnybose dirbančių specialistų savybes:

- profesinis išprusimas, išsilavinimas ir aukšta vidinė kultūra, kompetentingumas, žinios;

- geranoriški santykiai su žmonėmis;
- organizaciniai – komunikaciniai sugebėjimai, mokėjimas įgyti pasitikėjimą;
- aukšta moralė: nesavanaudiškumas, garbingumas, atsakomybė, padorumas, sąžiningumas, principingumas, darbštumas;
- sugebėjimas pakelti nervinius-psichinius krūvius, energingumas, iniciatyvumas, ištvermė, atkaklumas siekiant tikslo, greita reakcija į krizę ir pasiruošimas psichologiniam diskomfortui.

Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialisto profesionalumą nusako jo kvalifikacija, t.y. tinkamumo, pasirengimo darbui laipsnis – tam tikrų žinių, mokėjimų, įgūdžių ir patyrimo visuma, kurią įgijęs specialistas gali kompetentingai atlikti kompleksinę ir sudėtingą darbą. Vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai turi pagrįsti savo darbo praktiką teorinėmis žiniomis, sugebėti įvertinti turimas žinias, turėti pasirinkimo teisę, pritaikydami žinias tam tikromis specifinėmis situacijomis. Be to, turi būti pasirengę eksperimentuoti turimomis žiniomis ir žiniomis apie klientą jo situacijoje. Darbuotojas privalo sugebėti mąstyti teoriškai, sistemingai, kritiškai ir kūrybiškai.

L. Deveikis (2000) teigia, kad VTAS specialistų žinių šaltiniai yra iš įvairių disciplinų. Žinias pasirinkti ir pritaikyti įvairioms situacijoms yra labai sunku, nes žmogaus, kuriam reikalinga pagalba, padėtis visuomet individuali, išskirtinė. Todėl vieno, universalaus būdo, kaip padėti žmogui konkrečioje situacijoje nėra ir negali būti. Specialistai norėdami deramai įvertinti kliento situaciją ir ją paveikti, turi turėti pakankamai žinių iš šių sričių:

- plačių mokslo apie žmogų (vaiką) pagrindų – tai socialinių mokslų (sociologijos, psichologijos, edukologijos, antropologijos, istorijos, politinių mokslų ir ekonomikos) žinių, kurios padeda suprasti žmonių visuomenės esmę ir žmogaus padėtį;
- suprasti žmones, jų sąveiką ir tą socialinę situaciją, kurioje jie funkcionuoja. Tai žinios apie žmones emociniu, pažintiniu, elgesio ir raidos aspektais. Jos padeda suprasti žmonių padėties skirtybes ir tų skirtybių įtaką funkcionavimui ir raidai. Suprasti žmonių sąveiką – tarpusavio santykius, šeimos santykius ir santykius mažose grupėse taip pat yra būtina. Visuomeninės organizacijos ir institucijos yra neatskiriama šiuolaikinės visuomenės dalis, socialinės problemos veikia žmogaus funkcionavimą;
- būti susipažinus su praktikos teorija, kuri susijusi su pagalbos esme, pagalbos procesu, su daugeliu intervencijos strategijų, tinkamų įvairioms situacijoms ir sistemoms. Tai žinios apie profesines ir visuomenines institucijas, teikiančias paslaugas individams, kuriems reikia pagalbos;
- specializuotų žinių, kurios reikalingos dirbant su ypatingomis klientų grupėmis ir išskirtinėmis situacijomis. Šios srities žinios priklauso nuo gyvenimo aplinkybių ir veiklos tikslų;

- gebėjimo mąstyti, pasitelkti vaizduotę ir kūrybiškumą naudojant žinias, gautas iš įvairių šaltinių.

Pasak L. Dromantienės ir R. Šalaševičiūtės (2006), kadangi VTAS darbuotojų veikla siejama su pagalba įvairiose gyvenimo situacijose ir krizėse, todėl vienas iš svarbiausių darbuotojo įgūdžių yra mokėjimas bendrauti – tai etika, talentas, nusiteikimas padėti, kantrybė, tikėjimas savimi. Bendravimas labai svarbus visuose lygmenyse – tiek su vaiku, tiek šeima, bendruomene ir t.t. Gerai atliekantis savo darbą inspektorius bendraudamas su klientu turi pasižymėti ar mokėti:

- sudaryti saugų, patikimą mikroklimatą;
- empatija;
- turi būti sukaupęs didelę darbo patirtį.

Kad galėtų tinkamai pasinaudoti savo galia, VTAS darbuotojui svarbu:

- informacijos turėjimas, žinojimas ir mokėjimas ją išlaikyti – informacija naudojama tik teigiamam poveikiui (konfidencialumas);

- etikos kodeksas;

- vertybių sistema, kuriai priklauso: prigimtiniai dalykai; santykis su aplinka; kaip moka susieti savo asmens ir kliento asmens istoriškumą, dabartį ir ateitį.

Su žmonėmis reikia elgtis pagarbiai ir oriai, žmonės turi turėti maksimalias galimybes valdyti savo gyvenimą, jie turi būti pripažinti esą unikalūs individai, o ne skirstomi pagal stereotipus. Etikos kodeksas išplaukia iš vertybių, jis yra veikiančios vertybės ir pageidaujami elgesio su žmonėmis būdai. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, kuriuo remiasi ir VTAS darbuotojai, įtvirtina bendrąsias socialinio darbo nuostatas ir vertybes. Vertybės yra tam tikro elgesio lūkestis, susijęs su darbuotojo atsakomybe ir teikiama pirmenybe konkrečiose situacijose. Darbuotojas visada turi remtis etikos kodeksu, nors tai dažnai nėra lengva ar paprasta. L. C. Johnson (2001, p. 59) teigimu, susiduriama su tokiomis problemomis:

1. Abstraktūs vertybių teiginiai sukelia prieštaringas interpretacijas. Įgyvendinant kokią abstrakčią vertybę, reikia turėti omeny ne vieną, bet keletą vertybių;

2. Sunku išlaikyti individo teisių ir visuomenės atsakomybės pusiausvyrą;

3. Dažnai sunku padėti kenčiančiam žmogui, nepažeminant jo orumo.

Vertybės – esminis VTAS darbuotojo praktikos dalykas. Dirbdamas darbuotojas turi kreipti dėmesį ne tik į visuomenės ar kliento, bet ir į savo vertybes. Be to, susiduriant su etikos klausimais dažnai yra neaišku, kokio etinio veiksmo reikėtų imtis konkrečioje situacijoje. Etikos kodeksas reikalauja, kad darbuotojas išlaikytų konfidencialumą, išskyrus atvejus, kai tai susiję su profesinių užduočių atlikimu. Iš to išplaukia, kad VTAS specialistas prieš pažeisdamas konfidencialumo etiką, turi visiškai suvokti, kad kitam asmeniui gresia realus pavojus. Todėl

darbuotojas turi būti gerai susipažinęs su įstatymais, saugančiais ir ribojančiais konfidencialumą, taip pat privalo žinoti atsakomybės riziką ir standartinio sutikimo gavimo gaires.

D. Ray (1994) teigimu, specialisto darbo pastangos yra pagrįstos žmonių verte ir orumu bei socialine atsakomybe. VTAS darbe yra labai svarbūs įgūdžiai, kurie sujungia žinias ir vertybes, bei paverčia jas veiksmais. Yra ne vienas, bet didelė įvairovė įgūdžių, kuriuos galima būtų grupuoti:

1. Informacijos kaupimo ir vertimo;
2. Profesionalumo didėjimo ir panaudojimo;
3. Praktinės veiklos su individualais, grupėmis ar bendruomene;
4. Vertinimo.

Įgūdžiai didėja praktikos dėka, naudojant įvairių techniką ir metodologiją. Jiems įtakos turi ne tik taikomos žinios ir vertybės, bet ir asmeniniai darbuotojo bruožai ir asmeninio darbo stiliaus kūrimas. Sugebėjimas tinkamai ir kūrybiškai derinti žinias, vertybes ir įgūdžius pagelbstint klientui yra vienas iš svarbiausių VTAS specialisto bruožų. Dar viena svarbi įgūdžių grupė – tai pagalbos teikimo įgūdžiai, kurie naudojami dirbant su žmonėmis, turinčiais socialinio funkcionavimo problemų. Šiems įgūdžiams priklauso (Johnson, 2001, p. 113):

1. **Supratimo įgūdžiai** – suprasti kitą žmogų ir jo situaciją, padėti žmonėms suprasti save toje situacijoje. Tam reikia klausymo įgūdžių, mokėti padėti klientui išreikšti save, susumuoti turimą informaciją, interpretuoti faktus ir informuoti žmones;

2. **Įgūdžiai sukurti tokį klimatą**, kuris skatintų naudingą sąveiką. Tai – mokėjimas paremti, krizių intervencija ir pan.;

3. **Veikimo įgūdžiai** sprendžiant problemas. Tai problemos sprendimo ir sprendimo priėmimo įgūdžiai;

4. **Bendravimo su kitais įgūdžiai** - išklausymas, perfrazavimas, paaiškinimas, suvokimo patikrinimas, sugebėjimas pradėti veiklą ir pan.

Kaip teigia L. Jovaiša (1996, p. 79), „iš dalies problemiškos yra dvi inspektuojančio, pagelbstinčio asmens savybės – atsakomybė ir autoritetas (tai labai svarbu VTAS darbe). Jos abi yra susijusios ir kiekvienas darbuotojas turi mokėti valdyti šias savybes darbe su klientais“. Savo veikla specialistas siekia trijų pagrindinių atsakomybės lygių:

1. Atsakomybė nuolat tobulinti profesinę kompetenciją ir vykdyti konkrečius įsipareigojimus.

2. Atsakomybė už profesionalų komandos socialinėms vaikų ir šeimos problemoms spręsti subūrimą.

3. Atsakomybė už bendradarbiavimo, demokratiškos aplinkos ir pilietinių iniciatyvų skatinimą tiek institucijoje, tiek už jos ribų.

VTAS specialistas ir klientas kartu atsako už darbo rezultatus. Darbuotojas turi teikti informaciją ir sudaryti galimybes įveikti kilusią problemą. Klientas turi pasinaudoti siūlomais pagalbos šaltiniais ir galimybėmis. Jei klientas atsisako, tai jau nebe darbuotojo atsakomybė. Nepaisant darbuotojo atsakomybės esmės, klientui darbuotojas yra asmuo turintis valdžią ir autoritetą. Svarbu, kad inspektorai pripažintų jiems priskiriamą autoritetą, t.y. prisiimtą atsakomybę už tas situacijos sritis, už kurias jie atsakingi. Jie turi prisiimti realią galią, kuri neatsiejama nuo jų vaidmens ir naudodamiesi šia galia, jie privalo nuolatos vadovautis apsisprendimo ir socialinės atsakomybės principais ir vertybėmis.

VTAS specialistas dažniausiai dirba ne vienas. Jis turi visą pagalbos sistemą, todėl kartais jis gali dirbti kaip vadybininkas (organizuoti, nukreipti). T.y. kviestis konsultantus, policininkus, medikus, teisininkus, psichologus, pedagogus ir pan.; bendradarbiauti su aplinka.

Pagal Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatus VTAS specialisto pagrindinė veikla yra:

- VTAS funkcijų vykdymas;
- Skyriaus pavedimų atlikimas;
- Individualus darbas su šeimomis;
- Grupinis darbas ir komandinės veiklos organizavimas, kai vaiko gyvybei ar sveikatai gresia pavojus;
- Teisminių užduočių atlikimas.

Visą šia veiklą specialistas vykdo jam priskirtoje seniūnijoje.

VTAS specialisto *teisės*:

- vadovaujantis LR civiliniu kodeksu, įstatymais bei kitais teisės aktais, nedelsiant paimti vaiką iš tėvų ar kitų teisėtų jo atstovų, jei iškyla pavojus vaiko gyvybei ar sveikatai;
- nustatyta tvarka gauti iš savivaldybės padalinių, policijos nuovadų, teismų, sveikatos priežiūros įstaigų, mokymo, ugdymo, globos įstaigų dokumentus bei žinias, reikalingas vaikų teisių apsaugai, savo pareigų vykdymui;
- kaupti informaciją apie vaikus, netekusius tėvų globos, našlaičius, jiems skirtas globos formas, globėjų ar rūpintojų parinkimą, įkurdinimą šeimose ar valstybinėse, nevyriausybinėse globos institucijose;
- kontroliuoti, savo kompetencijos ribose, vaikų teisių apsaugą šeimose, mokymo, ugdymo, gydymo, valstybinėse ir visuomeninėse vaikų globos įstaigose;
- pranešti VTAS vedėjui apie nesklandumus, atliekant tiesiogines savo pareigas, esant reikalui, prašyti jo pagalbos;
- kelti kvalifikaciją;

- atsisakyti vykdyti užduotis ar pavedimus, jeigu jo nuomone, jie prieštarauja įstatymams.

Vaikų teisių apsaugos skyriaus specialistas, įgyvendindamas VTAS uždavinius ir vykdydamas VTAS funkcijas:

- gina vaikų teises šeimose, stengiasi pašalinti aplinkybes, dėl kurių vaikai jose neprižiūrimi;

- išaiškina vaikus, patekusius į krizines situacijas, gyvenančius nesaugioje aplinkoje, turinčius elgesio problemų;

- organizuoja prevencinį darbą su tėvais, juos atstovaujančiais asmenimis, jeigu jie piktybiškai neauklėja savo vaikų, vengia juos išlaikyti;

- gina vaikų teises bendraamžių kolektyvuose, mokymo ir ugdymo įstaigose, visuomenėje, specialiosiose globos (ugdymo) įstaigose ir laisvės atėmimo vietose, vaikus linkusius į teisės pažeidimus;

- sudaro globos planus ir kontroliuoja jų vykdymą, vaikams, netekusiems tėvų globos;

- nustatyta tvarka gina vaikų interesus įvairiose valstybinėse institucijose bei visuomeninėse organizacijose;

- remdamiesi vaikų interesais tiria šeimų moralines buitines sąlygas;

- teikia siūlymus rengiant išvadas teismams, bylose, kuriose trečiuoju asmeniu yra įtraukta Vaikų teisių apsaugos tarnyba;

- kaupia informaciją apie vaikus, linkusius į administracinės teisės pažeidimus, girtavimą, amoralų elgesį, taip pat apie vaikus, turinčius kitų gyvenimo ir elgesio problemų.

Vaikų teisių apsaugos specialistas yra žmogus pasiruošęs teikti pagalbą vaikui visose jo probleminėse situacijose. Vaikai – didžiausia visuomenės grupė, kuriems reikalingas rūpestis ir pagalba. Specialisto veiklos sferos labai plačios, jam svarbu kuo anksčiau nustatyti apleistų vaikų, paauglių buvimą šeimose, numatyti priemones, kad kuo mažiau vaikų vaikatautų gatvėse. Jis suranda vaikus, kurie dėl kokių nors priežasčių negali likti savo šeimose, ir pasirūpina jų laikina (o vėliau gal ir nuolatinė) globa. Nukreipia tėvus, turinčius vaikų auklėjimo problemų, į psichologinę – pedagoginę tarnybą arba pas psichologus. Dažnai atlieka tarpininko tarp vaiko, šeimos ir tam tikros institucijos funkciją.

1.3.3. Nevyriausybinės (nevalstybinės) vaiko teisių apsaugos institucijos

Nevyriausybinės organizacijos (NVO), aktyviai skleidžia savo idėjas, stengiasi gerinti vietos gyvenimo sąlygas, padeda tiems žmonėms, kuriems pagalba labiausiai reikalinga. Nevyriausybinių organizacijų pagrindinis požymis, pagal kurį mes galėtume jas atpažinti

socialinėje sistemoje ir atskirti nuo kitų įstaigų ir organizacijų, yra tas, kad jos įkurtos ne valdžios iniciatyva. Tai savanoriškos organizacijos, kurios įsteigtos laisva žmonių valia ir skirtos užtikrinti šių žmonių – organizacijos narių poreikius. Apie nevyriausybinės organizacijas tiek Lietuvos Respublikos, tiek kitų valstybių Konstitucijose kalbama iš žmogaus teisių užtikrinimo pozicijų. Teisė laisvai jungtis arba nesijungti į asociacijas yra laikoma viena iš svarbiausių žmogaus teisių, todėl ji įtvirtinta praktiškai kiekvienos demokratinės valstybės konstitucijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 35 straipsnis taip pat nustato šia esmine kiekvieno žmogaus teisę (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 2002).

Europos konvencijoje dėl tarptautinių NVO juridinio asmens statuso pripažinimo (1994) yra išskiriamos šios pagrindinės nevyriausybinių organizacijų veiklos kryptys: švietimas; socialinė ir sveikatos apsauga; aplinkos apsauga; jaunimo reikalai; demokratinė plėtra; pagalba negalios ištiktiems; kultūra; vaikų ir jaunimo, moterų problemų sprendimas; ekonominė plėtra, užimtumo ir nusikalstamumo prevencijos.

D. Ovsianko (Овсянко, 2000) nevyriausybines organizacijas klasifikuoja priklausomai nuo organizacinės – teisinės formos, išskirdamas tokias jų rūšis:

1. Nevyriausybines organizacijas – tai narystės pagrindų sudaryti visuomeniniai susivienijimai, kuriuose piliečiai tenkina bendrus interesus ir siekia bendrų tikslų, iškelto tai organizacijai;

2. Visuomeniniai judėjimai – tai neturinti narių ir susidedantis iš savanorių – dalyvių masinis visuomeninis judėjimas, teikiantis socialinius, politinius ir kitus naudingus tikslus;

3. Visuomeniniai fondai – tai nekomercinis fondas, neturintis narystės ir kurio veiklos tikslai nukreipti tenkinti visuomeniškai naudingus poreikius;

4. Visuomeninės įstaigos – tai neturinti narių visuomeninis susivienijimas, kurio tikslas – teikti konkrečios rūšies viešąsias paslaugas, sutinkamai su dalyviu – savanorių interesais ir tos organizacijos tikslais.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (2002) išskiriami pagrindiniai nevyriausybinių organizacijų požymiai ir veiklos principai:

Pelno nesiekimas. Šio principo įgyvendinimas pasireiškia dviejose stadijose. Pirma, nevyriausybines organizacijos veiklos stadijoje neleidžiama paskirstyti pelno, kaip kažkurio laikotarpio teigiamo rezultato. Antra, nevyriausybines organizacijos likvidavimo stadijoje neleidžiama paskirstyti sukaupto turto. Pelnas turi būti investuojamas į paslaugas ar veiklą, nurodytą įstatuose.

Savanoriškumas. Šis principas įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalyje, kuri deklaruoja piliečių teisę „laisvai vienytis į bendrijas ar asociacijas, jei jų tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams“. Tai reiškia piliečio savanorišką įstojimą į

nevyriausybinių organizaciją ir išstojimą iš jos. Konstitucijos 35 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog „niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiai nors bendrijai ar asociacijai“. Šis principas apima ir veiklos motyvacija, kuri turi būti paremta savanoriškumo principu ir visuomenės vertybėmis, o ne finansiniais laimėjimais.

Nepriklausomybė nuo valdžios ir valdymo institucijų. Valstybinės institucijos gali remti nevyriausybines organizacijas, skatindamos ne konkurenciją, o bendradarbiavimą, tačiau neturi būti tokių organizacijų veiklos iniciatorės ar steigėjos.

Savivalda ir demokratiškas sprendimų priėmimas, t. y. kolegialus valdymas, kuris daro įtaką organizacijos valdymo struktūrai ir turi nepriklausomą sprendimų priėmimo galią.

Institucionalizacija, t. y. nevyriausybinių organizacijų turi turėti formalia struktūra net ir tuo atveju, kai organizacija nėra labai formalizuota. Formali struktūra turi būti aiški, lengvai atskiriama nuo neformaliu susibūrimų.

Šiuo metu nevyriausybinių organizacijų užima svarbią vietą LR Vaiko teisių apsaugos sistemoje. Lietuvoje veikia apie 100 nevyriausybinių organizacijų, kurių veikla susijusi su vaikų teisių apsauga ir vaikų teisių įgyvendinimu. Tai liudija jų svarba formuojant visuomenės pilietines pozicijas vaiko teisių pažeidimų prevencijai gerinti ir sprendžiant JTO Vaiko teisių konvencijos deleguotas mūsų valstybei pareigas.

Šiandien vaikų reikalų organizacijos Lietuvoje yra išsibarsčiusios. Jos yra labai skirtingos tiek savo finansiniais resursais, tiek ideologija ir patirtimi. Nevyriausybinių organizacijų, kartu su VTAS organizuoja bendrus renginius, konferencijas, kuria ir platina metodines rekomendacijas (Putinaitė, 2007).

Taigi nevyriausybinių organizacijų mažina visuomenės susipriešinimą bei didina socialinę integraciją. Nevyriausybinių organizacijų taip pat gali įnešti nemažą indėlį informuodamos visuomenę, formuodamos socialinių paslaugų tinklą, skatindamos vyriausybės veiksmų skaidrumą ir keldamos visuomenės sąmoningumo lygį.

Apibendrinant galime teigti, kad kartu su valstybės ir savivaldybės institucijomis bei įstaigomis, nevyriausybinių institucijomis ir organizacijomis Vaiko teisių apsaugos skyriai rūpinasi, kad būtų plėtojamos socialinės, psichologinės ir teisinės paslaugos vaikams, smurto aukoms.

II. ŠIAULIŲ APSKRITIES SAVIVALDYBIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKLOS ANALIZĖS TYRIMAS

2.1. Tyrimo organizavimas, imties ir metodikos charakteristika

Lietuvoje svarbiausieji vaiko teises ginantys įstatymai jau priimti, sukurta institucinė vaiko teisių apsaugos sistema, tačiau siekiant užtikrinti realią ir visapusišką paramą vaikams reikia vis dar tobulinti įstatyminę bazę, tinkamai koordinuoti vaiko teisių apsaugos institucijų veiklą bei deramą dėmesį skirti vaikų gerovės kūrimui.

Siekiant išsiaiškinti vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos aspektus ir problemas septyniuose Šiaulių apskrities savivaldybių (Šiaulių miesto, Šiaulių rajono, Kelmės rajono, Joniškio rajono, Radviliškio rajono, Pakruojo rajono, Akmenės rajono) vaiko teisių apsaugos skyriuose, anketinės apklausos metodu buvo atliktas tyrimas, taip pat buvo analizuojami 2008 metų skyrių statistinės ataskaitos apie socialinės rizikos šeimas, vaikų globą (rūpybą), įvaikinimą, smurto prieš vaikus atvejus ir atstovavimą vaikų interesams teisme.

Anketa sudaryta ranginės skalės principu iš penkių klausimų blokų.

- Nagrinėjant Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos ypatumus anketos pirmoje dalyje buvo apibrėžti darbo stažo, pareigybės, išsilavinimo, lyties parametrai.

- Antrąjį bloką sudaro VTAS specialistų funkcijų svarbos bei dažnumo įvertinimas.

- Trečiąjį bloką sudaro VTAS specialistų naudojimas įvairiais dokumentais, kurie padeda organizuoti darbą svarbos bei dažnumo įvertinimas.

- Ketvirtąjį bloką sudaro VTAS specialistų bendradarbiavimo su įvairiais partneriais ir institucijomis svarbos bei dažnio įvertinimas.

- Penktojoje klausimų grupėje VTAS specialistai išreiškė savo nuomonę apie socialinės rizikos šeimas, kas apie jas praneša, kokie šeimų tipai dažniausiai yra įtraukiami į socialinės rizikos šeimas, kokiais principais vadovaujasi dirbdami savi darbą, kokias vykdo prevencines programas ir kt.

Tyrimo organizavimo etapai. Praktinis Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos analizės tyrimas buvo atliktas trimis etapais:

1. 2008 m. rugsėjo – gruodžio mėn. – tyrimo instrumento parengimas.

2. 2009 m. sausio – vasario mėn. – empirinis tyrimas, dokumentų rinkimas.

3. 2009 m. kovo – balandžio mėn.- tyrimo rezultatų analizė, interpretacija, mokslinio darbo rašymas.

Tyrimo imties charakteristika. Anketinėje apklausoje dalyvavo 32 septynių Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai. Iš jų 27 moterys ir 5 vyrai. Išsamesnė respondentų charakteristika pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį, miestą / rajoną, kuriame dirba (n = 32)

Savivaldybės	Respondentų skaičius	Moteris	Vyras	Procentai
Šiaulių miestas	9	6	3	28.1
Šiaulių rajonas	5	5	-	15.6
Radviliškio rajonas	5	4	1	15.6
Kelmės rajonas	3	2	1	9.4
Pakruojo rajonas	3	3	-	9.4
Joniškio rajonas	4	4	-	12.5
Akmenės rajonas	3	3	-	9.4
Viso	32	27 =84,4 proc.	5=15,6 proc.	100.0

Pagal lytį VTAS specialistai pasiskirstė labai netolygiai, vyrai tesudaro – 15,6 proc. apklausos dalyvių, kai tuo tarpu moterų šiame tyrime dalyvavo net 84,4 proc. Tokį skirtumą lėmė šios profesijos specifika – didžioji dauguma VTAS specialistų yra moterys.

Galima manyti, jog vyrus nuo šio darbo atbaido nedideli atlyginimai, taip pat šiame darbe reikia būti psichologiškai stipriam. Vyrai yra grubesni, jie problemas linkę spręsti greitai, o šiame darbe reikalinga auksinė kantrybė ir švelnumas, atjauta, kurių vyrai dažnai stokoja. Tikėtina, kad tai ir sąlygojo tokį mažą respondentų vyrų skaičių.

Tyrimo dalyvavo septynių Šiaulių apskrities savivaldybių VTAS specialistai. Anketoje jų buvo prašyta nurodyti, kokiam rajone ar mieste yra jų VTA skyrius. Paaikškėjo, kad 28,1 proc. apklaustų respondentų dirba Šiaulių miesto VTAS, nes Šiaulių miesto VTAS tenka didžiausias gyventojų skaičius, po 15,6 proc. apklaustųjų buvo iš Šiaulių rajono ir Radviliškio rajono VTAS, 12,5 proc. – Joniškio rajono ir po 9,4 proc. atsakiusių respondentų buvo iš Kelmės, Pakruojo ir Akmenės rajonų VTAS. Kaip matome, pagal šį požymį respondentai pasiskirstė gan panašiu santykiu.

VTAS darbuotojų skaičius svyruoja nuo 11 (Šiaulių miesto Vaiko teisių apsaugos skyriuje dirba 11 darbuotojų) iki 3 (Kelmės rajono, Akmenės rajono, Pakruojo rajono savivaldybėse dirba skyriaus vedėjas ir vyresnieji ar vyriausieji specialistai).

Anketoje domėjomės, koks yra tiriamųjų darbo stažas VTAS (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal darbo stažą VTAS (n = 32)

Darbo stažas	Respondentų skaičius	Procentai
iki 5 metų	10	31.3
6-10 metų	7	21.9
11-15 metų	10	31.3
16-20 metų	5	15.6
Viso	32	100.0

Pagal darbo stažą vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai suskirstyti į keturias grupes. Pirmąją grupę sudaro respondentai dirbantys iki penkerių metų. Tokie specialistai sudaro 31,3 proc. apklausos dalyvių. Galima teigti, jog nemaža dalis darbuotojų šį darbą dirba gana neseniai. Kita respondentų grupė vaiko teisių apsaugos specialistais dirba nuo šešerių iki dešimties metų. Šiai grupei priklauso 21,9 proc. apklaustųjų. Trečioji apklausos dalyvių grupė, kurią sudaro 31,3 proc. respondentų (tai didžioji apklausos dalis), VTAS dirba nuo vienuolikos iki penkiolikos metų. Ketvirtoji apklausos dalyvių grupė, kurią tesudaro 15,6 proc. respondentų, – vaiko teisių apsaugos specialistai, dirbantys VTAS net nuo šešiolikos iki dvidešimties metų.

Paaikėjo, kad didelė dalis dirbančių Šiaulių apskrities VTAS specialistų turi gana didelę darbo patirtį su vaikais. Gyvenimiška patirtis ir ilgas darbo stažas padeda geriau suprasti įvairias situacijas, vaikų ir šeimų problemas, priimti išmintingus sprendimus su aiškiu atsakomybės suvokimu ir prisiėmimu, tačiau vaikai mieliau bendrauja, draugauja ir lengviau pasitiki bei pasiduoda jaunų žmonių įtakai, kurie dažnai dar ir patys nėra pilnai subrendę, be patirties.

Vidutiniškai vienam Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojui tenka 2500 vaikų. Priklausomai nuo vaikų skaičiaus bei etatų skaičiaus tarnyboje, vieno darbuotojo darbo krūvis gali būti mažesnis ar didesnis (žr. 3 lentelę).

Vaikų / šeimų skaičius, su kuriuo tenka dirbti (n = 32)

Vaikų/šeimų skaičius	Respondentų skaičius	Procentai
2000.00	4	12.5
2120.00	2	6.2
2200.00	2	6.2
2300.00	3	9.4
2350.00	1	3.1
2400.00	3	9.4
2450.00	2	6.2
2500.00	6	18.8
3000.00	2	6.3
3300.00	1	3.1
3500.00	1	3.1
Neatsakė	5	15.6
Viso	32	100.0

Vaiko teisių apsaugos specialistai dirba socialinį darbą su šeima, siekiant, kad vaikai kuo mažiau patirtų neigiamas socializacijos pasekmes, ir šeima, kaip pirmoji vaiko socializacijos institucija, gebėtų atlikti visas jai priklausančias funkcijas. Norint išspesti vaiko problemas, reikalinga parama vaiko šeimai. Tačiau, esant sunkesnėms problemoms, tik paramos šeimai nepakanka, reikia kompleksinės specialistų pagalbos, siekiant užtikrinti vaiko gerovę.

C. Sutton (1999) nuomone, labai svarbu iš pat pradžių sukaupti kuo daugiau informacijos apie savo aptarnaujama teritorija, surinkti duomenis ir faktus apie šeimos situaciją. Vaiko teisių apsaugos specialistams tenka dirbti su dėl įvairių priežasčių netekusiais tėvų globos vaikais, kuriems nustatoma laikinoji arba nuolatinė globa. Specialistų nurodytas vaikų skaičius, su kuriuo tenka tiesiogiai dirbti, yra labai didelis, nuo 2000 vaikų iki 3500 vaikų. Per didelis vaikų skaičius, tenkantis vienam Vaiko teisių apsaugos specialistui, neleidžia skirti pakankamai laiko ir dėmesio kiekvienai probleminei situacijai vaiko atžvilgiu, kad būtų apsaugoti vaiko interesai. Būtina steigti papildomus etatus Vaiko teisių apsaugos skyriuose, kurie būtų skirti pagalbos organizavimui smurto prieš vaiką atveju. Būtų gerai įsteigti ir papildomus socialinio darbo organizatorių etatus seniūnijose, bei lankomosios priežiūros darbuotojų, kurie lankytųsi probleminėse šeimose, etatus.

VTAS specialistams tenkantis labai didelis vaikų skaičius neigiamai įtakoja jų pareigų atlikimą. Laiku apsilankyti probleminėse šeimose bei suorganizuoti pagalbą yra gana sudėtinga.

4 lentelėje pateikti duomenys apie respondentų išsilavinimą.

4 lentelė

Respondentų išsilavinimas (n = 32)

Respondentų išsilavinimas	Respondentų skaičius	Procentai
Aukštesnysis	1	3.1
Aukštasis neuniversitetinis	2	6.3
Aukštasis universitetinis (bakalauras)	8	25.0
Aukštasis universitetinis (magistras)	21	65.6
Viso	32	100.0

Didžioji dalis apklaustųjų yra įgijusi aukštąjį išsilavinimą ir turi magistro laipsnį. Tokie respondentai sudaro 65,6 proc. visų apklausoje dalyvavusių specialistų. Bakaluro laipsnį yra įgiję 25 proc. respondentų, aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą turi 6,3 proc., aukštesnįjį – 3,1 proc. respondentų. Didžioji dalis apklaustųjų nurodė, kad turi edukologijos magistro laipsnį ir socialinio pedagogo išsilavinimą, keletas apklaustųjų nurodė, kad yra įgiję teisininko išsilavinimą.

Duomenų apdorojimo būdas.

Anketai apdoroti buvo naudojamas statistinis duomenų apdorojimo būdas. Apklauso duomenys apdoroti panaudojant „SPSS for Windows“ statistinės analizės programą.

2. 2. Vaiko teisių apsaugos skyrių funkcijų analizė

Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinti bendrieji Vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai (Valstybės žinios, 2002, Nr.120-5415). Nuostatuose numatyta, jog tarnyba vykdo vaiko teisių apsaugą; organizuoja prevencinį darbą su tėvais (kitais vaiko atstovais pagal įstatymą); kreipiasi į atitinkamas teisėsaugos institucijas, kad asmenims, keliantiems grėsmę vaiko saugumui ir sveikatai, įstatymų nustatyta tvarka būtų taikomos civilinės, administracinės ar baudžiamosios poveikio priemonės; konsultuoja tėvus, mokytojus, auklėtojus ir pačius vaikus jų teisių apsaugos, globos (rūpybos), įvaikinimo ir teisės pažeidimų prevencijos klausimais; kaupia pranešimus apie smurtą patyrusius vaikus, organizuoja pagalbą smurtą patyrusiems vaikams; vykdo kitas teisės aktų numatytas funkcijas.

Norint išsiaiškinti pagrindinę Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos specialisto veiklą, respondentų buvo prašoma pažymėti svarbias, jų manymų, funkcijas ir kaip dažnai su jomis susiduria (žr. 5 lentelę).

Vaiko teisių apsaugos specialisto funkcijos ir jų svarba (n=32)

VTAS specialisto funkcijos	Labai svarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Dažnai	Kartais	Retai
Renka informaciją apie rajone gyvenančias socialinės rizikos šeimas ir jose augančius vaikus bei rizikos grupės vaikus, analizuoja, daro išvadas.	81,3 %	15,6 %	-	68,8 %	25,0 %	-
Konsultuoja vaikus, turinčius problemų, pataria, padeda spręsti socialinės rizikos šeimų problemas.	68,8 %	31,3 %	-	62,5 %	34,4 %	-
Konsultuoja pedagogus, soc. darbuotojus, ir kt. vaiko teisių apsaugos ir pažeidimų prevencijos klausimais.	40,6 %	59,4 %	-	37,5 %	40,6 %	18,8 %
Vykdo įvairaus pobūdžio prevencines ir intervencines programas;	21,9 %	53,1 %	25,0 %	28,1 %	37,5 %	31,3 %
skatina teigiamus soc. rizikos šeimų pokyčius;	43,8 %	50,0 %	6,3 %	37,5 %	53,1 %	6,3 %
rūpinasi vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimu.	62,5 %	34,4 %	3,1 %	62,5 %	31,3 %	3,1 %
Priima sprendimus ir už juos atsako;	34,4 %	53,1 %	12,5 %	43,8 %	37,5 %	15,6 %
Organizuoja planų kūrimą ir peržiūras, vadovauja jų įgyvendinimui;	40,6 %	37,5 %	21,9 %	43,8 %	31,3 %	21,9 %
Telkia savivaldybės teritorijoje esančius specialistus bendrų tikslų įgyvendinimui.	21,9 %	59,4 %	18,8 %	25,0 %	56,3 %	15,6 %
Informuoja vietos bendruomenę vaiko teisių apsaugos ir vaiko teisių pažeidimų klausimais, vykdo informacijos sklaidą, aiškina vietos bendruomenei, tėvams, pedagogams vaiko teisių gynimo svarbą.	37,5 %	53,1 %	9,4 %	37,5 %	37,5 %	21,0 %
Palaiko ryšį su savivaldybės teritorijoje vaiko teisių apsaugos srityje veikiančiomis NVO.	28,1 %	62,5 %	9,4 %	34,4 %	37,5 %	25,0 %
Koordinuoja vaiko teisių apsaugos srityje veikiančių institucijų veiklą;	37,5 %	46,9 %	15,6 %	56,3 %	28,1 %	9,4 %
Palaiko ryšį su mokyklų soc. pedagogais, seniūnijų soc. darbo organizatoriais;	78,1 %	21,9 %	-	56,3 %	28,1%	12,5%
Renka informaciją apie elgesio ir kt. problemų turinčius vaikus, ieško efektyvių problemos sprendimo būdų.	71,9 %	28,1 %	-	62,5 %	25,0 %	9,4 %
Tarpininkauja siunčiant vaiką psichologo konsultacijai, į vaiko raidos centrą ir t.t.	62,5 %	34,4 %	3,1 %	78,1%	18,8%	-
Atstovauja rajono vaikų interesus teismuose, ikiteisminio tyrimo vykdomų apklausų metu;	62,5 %	21,9 %	15,6 %	81,3 %	12,5 %	3,1 %
Kontroliuoja, kad sudaromi sandoriai nepažeistų vaiko interesų.	53,1 %	34,4 %	9,4 %	56,3 %	14,5 %	24,1 %
Dirba soc. darbą su rizikos grupės šeimomis ir jų vaikais.	68,8 %	21,9 %	6,3 %	84,4 %	6,3 %	6,3 %

Paryškintos didžiausios reikšmės

Kaip *labai svarbias* darbo funkcijas, kurias atlieka Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos specialistai, respondentai įvardijo informacijos rinkimą apie rajone gyvenančias socialinės rizikos šeimas, jose augančius vaikus bei rizikos grupės vaikus, kad tai *labai svarbu* jų darbe pažymėjo 81,3 proc. respondentų. 78,1 proc. apklaustųjų *labai svarbia* funkcija pažymėjo, ryšių palaikymą su mokyklų soc. pedagogais, seniūnijų soc. darbo organizatoriais. *Labai svarbia*

funkcija, specialistai įvardijo informacijos rinkimą apie elgesio ir kitų problemų turinčius vaikus, taip pažymėjo 71,9 proc. respondentų.

Respondentų manymu, *svarbi* funkcija jų darbe yra ryšių palaikymas su savivaldybės teritorijoje vaiko teisių apsaugos srityje veikiančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis, taip pažymėjo 62,5 proc. apklaustųjų. Po 59,4 proc. respondentų pažymėjo, kad *svarbios* funkcijos yra konsultuoti pedagogus, soc. darbuotojus ir kt. vaiko teisių apsaugos ir pažeidimų prevencijos klausimais ir telkti savivaldybės teritorijoje esančius specialistus bendrų tikslų įgyvendinimui.

Dažniausiai VTAS specialistai savo darbe dirba soc. darbą su rizikos grupės šeimomis ir jų vaikais, taip pažymėjo 84,4 proc. respondentų. 81,3 proc. apklaustųjų teigia, kad *dažnai* tenka atstovauti rajono vaikų interesus teismuose, ikiteisminio tyrimo vykdomų apklausų metu. 78,1 proc. respondentų pažymėjo, kad *dažnai* tarpininkauja siunčiant vaiką psichologo konsultacijai, į vaiko raidos centrą ir t.t.

Kaip matome iš 5 lentelėje pateiktų duomenų, vaiko teisių apsaugos specialistai teikia pagalbą vaikui, jo šeimai įvairiose probleminėse situacijose. Dažnai specialistai atlieka ir tarpininkavimo tarp vaiko, šeimos ir tam tikros institucijos funkciją. Galima sakyti, kad VTAS specialistai atlieka „advokato“ funkciją, nes jie tarpininkauja siunčiant vaiką psichologo konsultacijai, atstovauja teismuose, gindami vaiko interesus. Taip pat labai svarbi veiklos funkcija yra informacijos kaupimas apie vaikus ir šeimas, dažnai bendradarbiauja su kitais specialistais, konsultuoja gyventojus rūpimais klausimais.

Apibendrinant VTAS specialisto funkcijas galime teigti, kad jie dažniausiai atlieka ekspertų vaidmenį, tiria vaiko padėtį šeimose, mokyklose ir kt. įstaigose, dalyvauja teismuose, nagrinėja skundus, konsultuoja, lanko šeimas. Iš to galima daryti išvadą, kad jų veiklos sfera labai plati, o darbo krūvis labai didelis.

2.3. Dokumentai, padedantys organizuoti vaiko teisių apsaugos skyrių darbą

Kaip jau buvo minėta teorinėje darbo dalyje, vaiko teisių apsaugos specialistai savo darbe vadovaujasi įvairiais dokumentais. Devintuoju anketos klausimu buvo išsiaiškinta, kokie dokumentai VTAS specialistams padeda organizuoti jų darbą, buvo prašyta įvardinti, kokiais dokumentais jie **dažniausiai vadovaujasi** ir **kokie**, jų manymu, **yra svarbiausieji** (žr. 6 lentelę).

Dokumentai, padedantys organizuoti įstaigos darbą (n=32)

Dokumentas	Labai svarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Dažnai	Kartais	Retai
Lietuvos Respublikos Konstitucija.	31,3 %	40,6 %	-	31,3 %	34,4 %	34,4 %
Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija	53,1 %	43,8 %	3,1 %	50 %	40,6 %	9,4 %
Vaiko teisių deklaracija	53,1 %	46,9 %	-	56,3 %	40,6 %	3,1 %
Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu	71,9 %	28,1 %	-	78,1 %	21,9 %	-
Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu	62,5 %	34,4 %	3,1 %	65,6 %	31,3 %	3,1 %
Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu.	53,1 %	37,5 %	9,4 %	56,3 %	37,5 %	6,3 %
Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu	31,3 %	34,4 %	34,4 %	25,0 %	40,6 %	34,4 %
Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu.	25,0 %	50,0 %	25,0 %	25,0 %	43,8 %	31,3 %
Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksu	34,4 %	43,8 %	21,9 %	34,4 %	40,6 %	25,0 %
Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymu	50 %	43,8 %	6,3 %	43,8 %	46,9 %	9,4 %
Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu	31,3 %	37,5 %	31,3 %	37,5 %	31,3 %	31,3 %
Jaunimo politikos koncepcija	28,1 %	53,1 %	18,8 %	28,1 %	50,0 %	21,9 %
Vaiko globos organizavimo nuostatais	65,6 %	28,1 %	6,3 %	62,5 %	28,1 %	9,4 %
Šeimynų nuostatais	56,3 %	40,6 %	3,1 %	46,9 %	46,9 %	6,3 %
VTAS patvirtinti nuostatai	71,9 %	25 %	3,1 %	78,1 %	18,8 %	3,1 %
VTAS specialisto pareiginiiais nuostatais	78,1 %	21,9 %	-	81,2 %	18,8 %	-
Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatais	71,9 %	28,1 %	-	78,1 %	18,8 %	-

Paryškintos didžiausios reikšmės

Vaiko teisių apsaugos specialistai, įgyvendindami savo funkcijas, *dažniausiai* vadovaujami VTAS pareiginiiais nuostatais, taip mano 81,2 proc. respondentų, net 78,1 proc. apklaustųjų laiko jį *labai svarbiu* jų darbe. Kitas dokumentas, kuriuo *dažnai* vadovaujami vaiko teisių apsaugos specialistai yra vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai, juo *dažnai* vadovaujami 78,1 proc. respondentų. *Labai svarbiu* dokumentu, kuris padeda organizuoti VTAS specialisto darbą 71,9 proc. apklaustųjų laiko Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, juo *dažnai* vadovaujami 78,1 proc. respondentų.

Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos specialistų pareigybinuose aprašymuose nurodyta, kad darbuotojai turi įgyvendinti pagrindines vaiko teisių apsaugos nuostatas, numatytas Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencijoje, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse bei kituose Vyriausybės nutarimuose, rajono savivaldybės institucijų sprendimuose. Gal būt todėl dažniausiai specialistai

naudojasi savo pareiginiiais aprašymais, VTAS specialisto nuostatais bei laikinosios globos nuostatais.

2.4. Vaiko teisių apsaugos skyrių specialistų bendradarbiavimas su įvairiais partneriais

VTAS specialistai savo darbe bendradarbiauja su įvairiais partneriais, valstybinėmis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, švietimo, sveikatos ir teisėsaugos institucijomis.

Dešimtuoju klausimu išsiaiškinome, su kokiomis institucijomis inspektoriai bendradarbiauja ir kaip vertina esamą bendradarbiavimą, duomenys pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė

Bendradarbiavimas su įvairiais partneriais (n=32)

VTAS specialisto bendradarbiavimas su įvairiais partneriais ir institucijomis	Įvertinimas			Savo darbe su tuo susiduriate		
	Labai svarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Dažnai	Kartais	Retai
Bendradarbiauja su mokyklomis rinkdami informaciją apie rizikos grupės vaikus.	78,1%	21,9%	-	78,1%	18,8%	3,1%
Bendradarbiauja su ligoninėmis.	53,1%	31,3%	15,6%	53,1%	28,1%	18,8%
Bendradarbiauja su globos institucijomis.	71,9%	25,0%	3,1%	78,1%	18,8%	3,1%
Bendradarbiauja su NVO.	28,1%	62,5%	3,1%	31,3%	46,9%	15,6%
Bendradarbiauja su dienos centrais.	53,1%	46,9%	-	50,0%	28,1%	21,9%
Bendradarbiauja su soc. rūpybos skyriais.	78,1%	21,9%	-	81,2%	18,8%	-
Bendradarbiauja su nepilnamečių reikalų inspektoriais.	68,8%	28,1%	3,1%	84,4%	15,6%	-

Paryškintos didžiausios reikšmės

Bendradarbiavimą su soc. rūpybos skyriais ir su mokyklomis *labai svarbiu* laiko 78,1 proc. vaiko teisių apsaugos specialistų, 71,9 proc. respondentų *labai svarbiu* bendradarbiavimu laiko su globos institucijomis. 68,8 proc. apklaustųjų vertina bendradarbiavimą su nepilnamečių reikalų inspektoriais, kaip *labai svarbų*. Po 53,1 proc. apklaustųjų mano, kad *labai svarbu* santykius palaikyti su dienos centrais ir ligoninėmis. Mažiau svarbiu bendradarbiavimo laiko su nevyriausybinėmis organizacijomis. Nemažiau svarbus bendradarbiavimas vyksta su ligoninėmis, kad tai *svarbu* mano 31,3 proc. Medikų pagalba gali gelbėti vaikus iš ekstremalių situacijų, pavojingų gyvybei.

Dažniausiai VTAS specialistai bendradarbiauja su nepilnamečių reikalų inspektoriais, tai daro 84,4 proc. respondentų. Policijos komisariatų nepilnamečių reikalų inspektoriai bendradarbiauja su vaikų teisių apsaugos skyriais, lankosi šeimose, kurios tinkamai neprižiūri savo vaikų, organizuoja įvairius konkursus, skaito paskaitas.

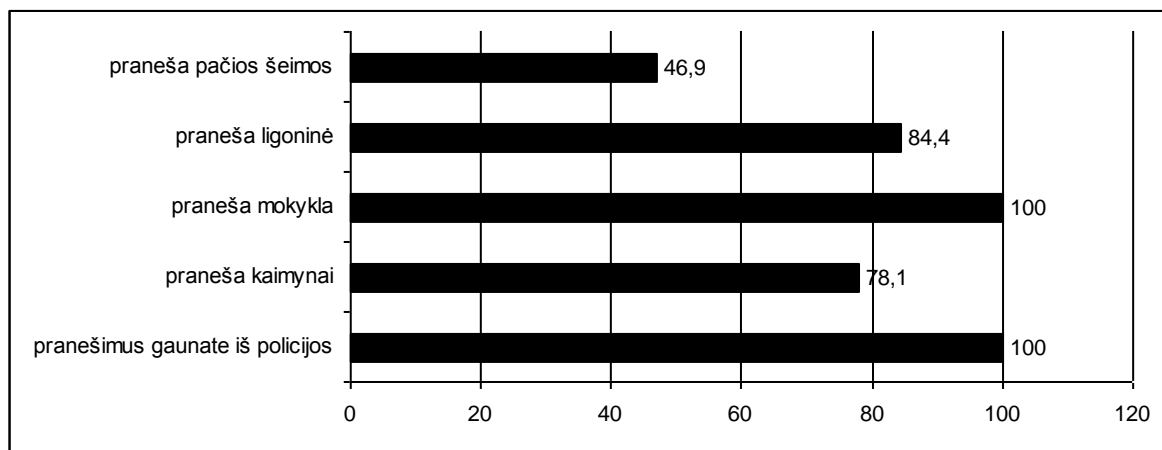
81,2 proc. apklaustųjų nurodė, kad *dažniausiai* bendradarbiauja su soc. rūpybos skyriais. Socialinės globos ir rūpybos skyriai dažniausiai bendradarbiauja, organizuodami nemokamą maitinimą, skirstydami pašalpas ir labdarą socialiai remtinų, asocialių šeimų vaikams, neįgaliesiems.

78,1 proc. respondentų *dažniausiai* bendradarbiauja su mokyklomis ir globos institucijomis. Mokyklos su vaikų teisių apsaugos skyriais bendradarbiauja sprenddami įvairius vaikų ugdymo, mokyklos lankomumo, mokymo įstaigos ar mokymosi formos parinkimo, vaikų teisių apsaugos ir kt. klausimus.

Vaiko teisių apsaugos skyriai turi teisę gauti iš teisėsaugos institucijų, medicinos darbuotojų, mokyklos visą reikiamą informaciją apie vaikus, patyrusius smurtą, apie šių reiškinių priežastis, sąlygas ir prevenciją. Bendradarbiavimas su šiomis įstaigomis specialistams palengvina darbą.

2.5. Vaiko teisių apsaugos skyrių informacijos gavimo šaltiniai ir teikiamos paslaugos

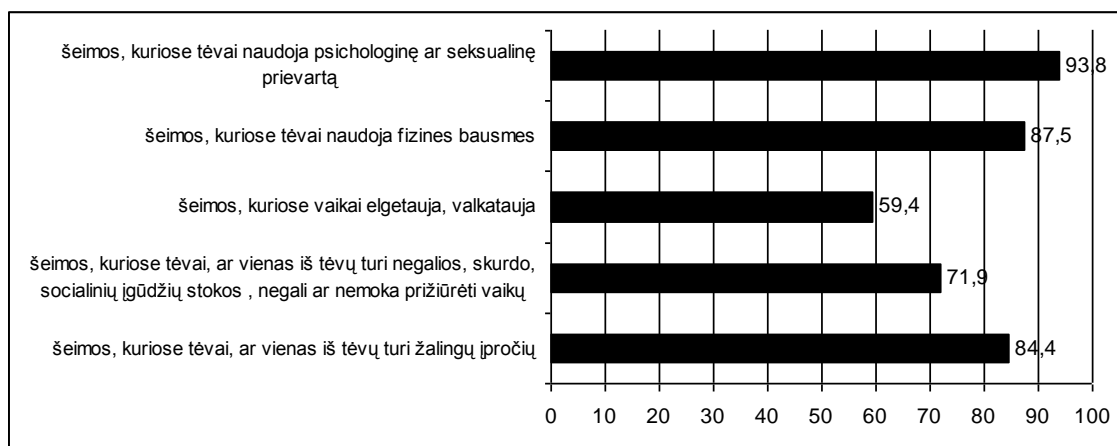
Vienuoliktuoju anketos klausimu sužinojome, koku būdu Šiaulių apskrities savivaldybių vaikų teisių apsaugos skyriams yra pranešama apie rūpestį keliančias šeimas, kuriose auga nepilnamečiai vaikai (žr. 1 pav.).



1 pav. Būdai, kuriais pranešama apie rūpestį keliamas šeimas (n = 32)

Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos specialistams apie rūpestį keliamas šeimas dažniausiai praneša mokykla ir policijos atstovai (100 proc. respondentų atsakymai), 84,4 proc. tiriamųjų pranešimus gauna iš ligoninės, 78,1 proc. tiriamųjų praneša kaimynai ir net 46,9 proc. pranešimų respondentai gauna iš pačių šeimos narių. Yra platus informacijos teikėjų ratas apie problemines šeimas. Trūksta galbūt tik visuomenės aktyvumo.

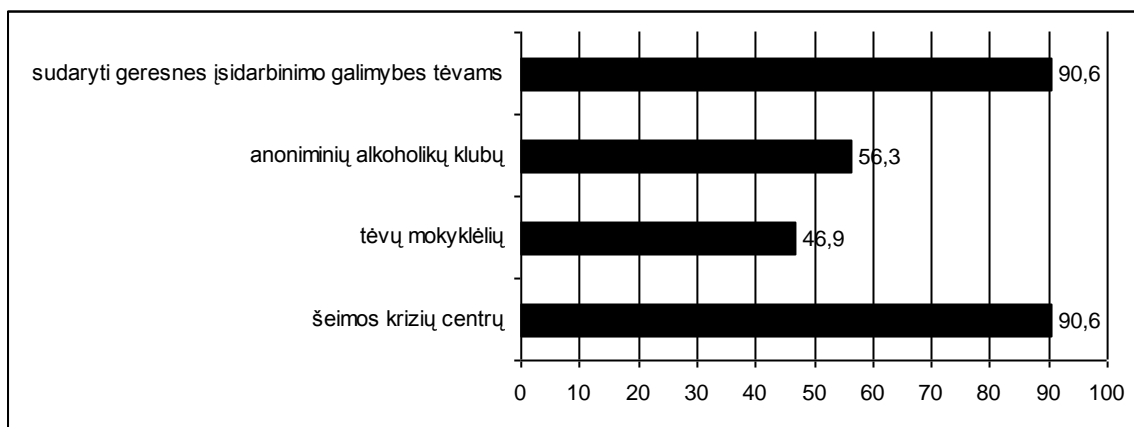
Dvyliktuoju anketos klausimu sužinojome, kokie socialinės rizikos šeimų tipai dažniausiai yra įtraukiami į VTAS specialisto aptarnaujamos seniūnijos kontroliuojamų šeimų sąrašus (žr. 2 pav.).



2 pav. Socialinės rizikos šeimos, kurios dažniausiai yra įtraukiamos į seniūnijos kontroliuojamų šeimų sąrašus (n = 32)

Kaip matyti iš 2 paveiksle pateiktų duomenų, daugiausia specialistų pažymėjo šeimas, kuriose vaikai patiria psichologinę ar seksualinę prievartą (93,8 proc.) bei šeimas, kuriose tėvai naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę (87,5 proc.). Panašus skaičius respondentų (84,4 proc.) nurodė šeimas, kuriose vienas ar abu tėvai turi žalingų įpročių. 71,9 proc. respondentų pažymėjo šeimas, kuriose vienas ar abu tėvai dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų. Net 59,4 proc. respondentų teigia, kad socialinės rizikos šeimas sudaro šeimas, kuriose vaikai elgetauja, valkatauja. Visos išvardintos priežastys rodo mūsų visuomenės silpnąsias puses, su kuriomis reikia rimtai kovoti. Sunku patikėti, kad, atrodo, išsivysčiusioje mūsų visuomenėje galimos tokios problemos, kaip psichologinė ir ypač seksualinė prievarta prieš vaikus šeimose.

Kitu anketos klausimu išsiaiškinome, kokių paslaugų reikia socialinės rizikos šeimai, kad būtų plėtojamos galimybės vaikams saugiai gyventi šeimoje (žr. 3 pav.).



3 pav. Paslaugos, kurių reikia socialinės rizikos šeimoms, kad būtų plėtojamos galimybės vaikams saugiai gyventi šeimoje (n = 32)

90,6 proc. respondentų pažymėjo, kad labai svarbus veiksnys socialinės rizikos šeimoms yra jų įsidarbinimo galimybės. Reikia skatinti šeimas ieškoti darbo, užsiimti darbine veikla, o nelaukti iš valstybės mokamų išmokų. Bedarbystės problemos išryškėjimui didelę įtaką daro ir šiandieninė ekonomikos krizė. Bankrutuojant įmonėms, didėjant bedarbių skaičiui, į šią grupę papuola žmonės, kurie visiškai neseniai turėjo darbą ar net užėmė visai neblogą padėtį visuomenėje. Tokie žmonės dažnai nėra pasiruošę negatyvioms permainoms ir sunkiai jas išgyvena.

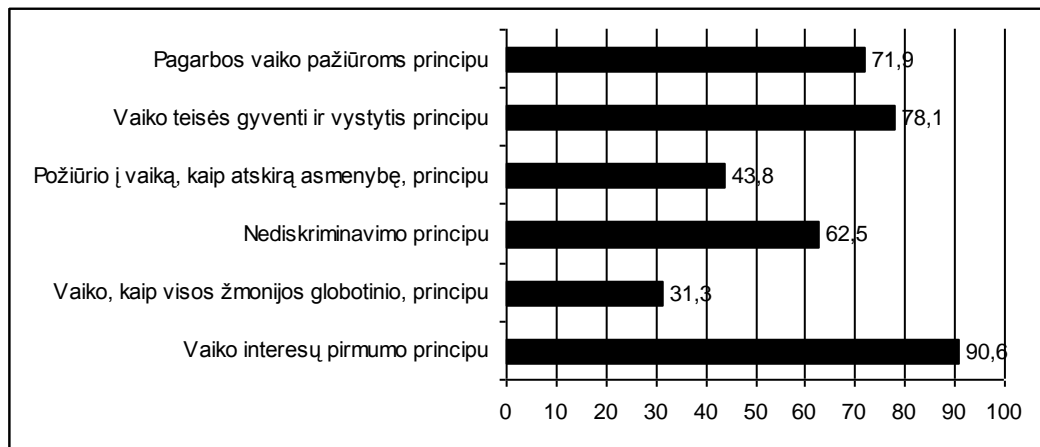
Taip pat 90,6 proc. apklaustųjų mano, kad reikia įsteigti daugiau šeimos krizių centrų, nes plintantis smurtas šeimose daro neišdildomą įtaką vaikų auklėjimui ir raidai. Neretai išvartytos iš namų motinos su vaikais neturi kur prisiglausti, gauti profesionalią pagalbą. Šioje situacijoje mums reikėtų orientuotis į užsienio valstybes, pvz., JAV, kur moterys su vaikais tokioje situacijoje gali gauti ne tik būstą, bet ir kvalifikuotą pagalbą.

56,3 proc. respondentų mano, kad pagrindinė problema yra alkoholis šeimose ir reikia įsteigti daugiau anoniminių alkoholikų klubų. Lankydami savipagalbos grupes, tėvai nesijaus vieniši ir atskirti nuo visuomenės. Jie supras, kad alkoholizmas - tai liga ir ją reikia gydyti. Svarbu pačius tėvus įtraukti į problemų sprendimą.

46,9 proc. apklaustųjų teigia, kad reikia tėvų mokyklėlių. Būtina tėvus mokyti socialinių įgūdžių, tvarkytis buityje, mokyti kaip auginti, drausminti vaikus.

Galima daryti išvadą, kad nėra stabilių socialinių garantijų šeimai, asmenų grupėms, trūksta šeimos krizių centrų, tėvų mokyklėlių, anoniminių alkoholikų klubų, kuriuose tėvai galėtų bendrauti, išreikšti savo problemas. Taip tėvai būtų atitraukiami nuo neigiamos aplinkos, suteikiant teigiamą aplinką jiems keistis.

Šiaulių apskrities vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojai savo darbą organizuoja remdamiesi JT vaiko teisių apsaugos konvencijos principais (žr. 4 pav.).



4 pav. Principai, kuriais vadovaujasi respondentai dirbdami savo darbą (n = 32)

VTAS specialistai pagrindiniu principu išskyrė vaiko interesų pirmumo principą (90,6 proc.). Vaikas, kaip ir kiekvienas šalies pilietis, turi savo teises, kurios yra gerbtinos mūsų visuomenėje. Kilus konfliktams dėl vaiko teisių pažeidimo, jie sprendžiami vadovaujantis vaiko interesais.

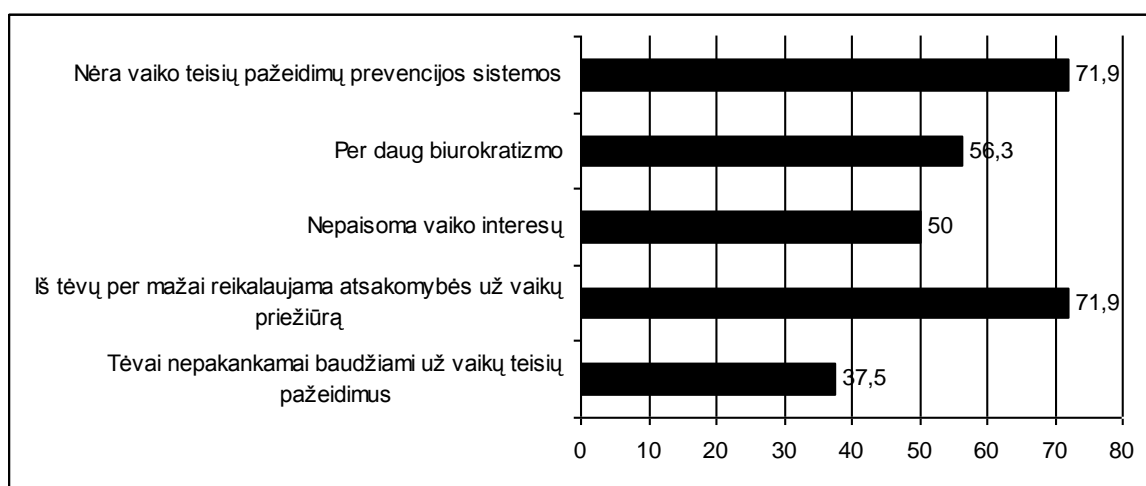
Ne mažiau svarbus yra vaiko teisės gyventi ir vystytis principas (78,1 proc.). Visame pasaulyje yra aktualus pradėtos gyvybės išsaugojimas. Kūdikis, kuris gimsta, yra asmuo. Jis savo gimimu įgauna teisių: teisę gyventi ir teisę būti išugdytu.

71,9 proc. respondentų išskyrė pagarbos vaiko pažiūroms principą ir 43,8 proc. - požiūrio į vaiką, kaip atskirą asmenybę principą. Tėvai, auklėdami vaiką, į jį turi žiūrėti kaip į asmenybę, turinčią savo dvasinį gyvenimą, kurio negalima beatodairiškai tvarkyti pagal savo užgaidas. Nuomonė, kad motina pagimdė vaiką ir abu tėvai su juo gali elgtis kaip nori, yra ydinga. Šeimos atliktas darbas yra svarbiausia prielaida kitų auklėjimo grandžių veiklos sėkmei užtikrinti.

62,5 proc. teko nediskriminavimo principui. Šiandieninėje visuomenėje aktuali socialinė, turtinė, rasinė diskriminacija. Mūsų šalyje vaiko teisių apsaugos specialistai dažniausiai susiduria su socialine ir turtine diskriminacija, kurią patiria vaikai iš asocialių šeimų, vaikų globos namų ir kt. Tačiau šiandieninė socialinė-ekonominė situacija (nedarbas, migracija, mišrios vedybos) labai greitai gali privesti ir prie rasinės diskriminacijos, kurią gali patirti atvykstantys pas mus dirbti emigrantai arba grįžę iš užsienio Lietuvos piliečiai, parsivežę mišriose santuokose gimusius vaikus.

Mažiausiai dėmesio vaiko teisių apsaugos specialistai skiria vaiko, kaip visos žmonijos globotinio, principui (31,3 proc.)

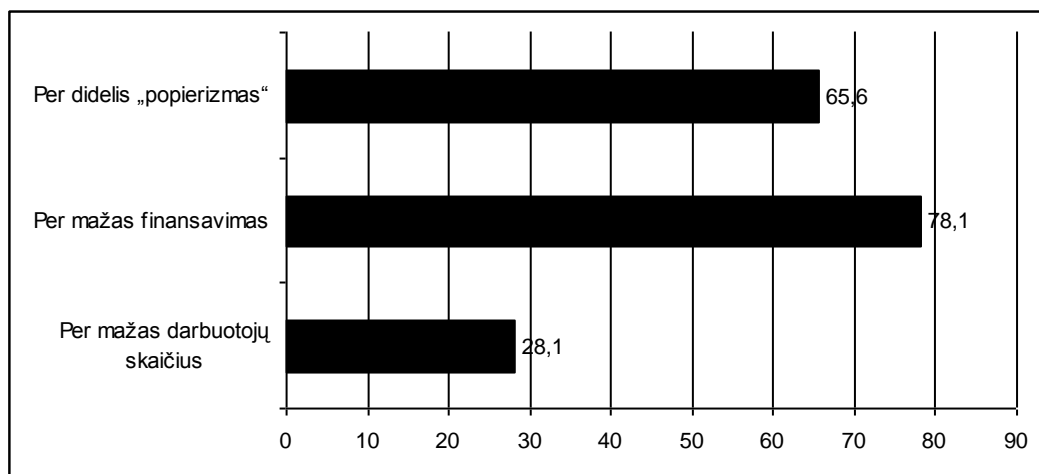
Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo 2004 m. ataskaitoje yra išskiriamos tokios esminės vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos problemos: tarnybų specialistų teisinių gebėjimų, užtikrinant tinkamą ir kvalifikuotą vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, stoka; nepakankama kvalifikacija atstovaujant vaikui teisme; viešojo administravimo gebėjimų stoka; socialinių partnerių, galinčių laiku suteikti kvalifikuotą pagalbą šeimai ir vaikui, trūkumas; menka materialinė techninė bazė; žmoniškųjų išteklių tarnybose stoka“ (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita, 2004, p. 19). Tad penkioliktuoju anketos klausimu išsiaiškinome, su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria Šiaulių apskrities savivaldybių VTAS (žr. 5 pav.).



5 pav. Esminės VTA problemos Lietuvoje (n = 32)

VTAS specialistai kaip pagrindines problemas išskyrė tai, kad iš tėvų per mažai reikalaujama atsakomybės už vaikų priežiūrą ir kad nėra vaiko teisių pažeidimų prevencijos sistemos (taip mano po 71,9 proc. respondentų). Net 56,3 proc. respondentų mano, kad yra per daug biurokratizmo, 50 proc. apklaustųjų mano, kad yra nepaisoma vaiko interesų ir 37,5 proc. specialistų galvoja, kad tėvai nepakankamai baudžiami už vaiko teisių pažeidimus.

Išteklių stokos problemos neišvengia nei viena valstybinė institucija ar tam tikros srities sistema. Pagrįstas ar nepagrįstas didesnių išteklių poreikis visada būna didesnis, nei jį galima būtų patenkinti. Didesnių išteklių reikia ir vaiko teisių apsaugos skyriams. Tai patvirtina vaiko teisių apsaugos skyriuose dirbančių specialistų apklausos rezultatai (žr. 6 pav.).



6 pav. Sunkumai, su kuriais dažniausiai susiduriama darbe (n = 32)

Kalbėdami apie sunkumus, su kuriais dažniausiai VTAS specialistai susiduria savo darbe, 78,1 proc. apklaustųjų išskyrė nepakankamą finansavimą. Taupant lėšas neišnaudojami priklausantys etatai (28,1 proc.). Tai lemia, kad darbuotojams tenka didelis darbo krūvis: didėja šeimų, vaikų, su kuriais tenka dirbti, skaičius, gausėja pildytinos dokumentacijos. Visa tai sunkina problemų sprendimą.

Jei VTAS specialistams nėra sukurta paskatos sistema, neužtikrinamos socialinės garantijos, gali atsirasti apatija, nepasitenkinimas darbu. Darbuotojai negali pilnai atsiduoti savo veiklai, todėl vaikas, patekęs į tokių specialistų rankas, negali tikėtis visapusiškos pagalbos. Kaip matėme 3 lentelėje, kiekvienam specialistui vidutiniškai tenka po 2500 vaikų. Įvertinus šią situaciją, kyla klausimas, ar VTAS specialistas gali sau leisti skirti vienam vaikui pora minučių dėmesio ir tik tada nukreipti jį į reikiamas institucijas, o kur dar dokumentai ir visa kita?

Dėl finansavimo stokos kyla ir kita problema, tai etatų, darbuotojų trūkumas.

Apklaustųjų nuomone, efektyvesniam darbui reikalingi tobulesni įstatymai ir materialiniai resursai, kurie kartu su intelektualiniais resursais yra viena iš specialistų įvardijamų problemų. Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, kad finansavimo politika, lėšų efektyvus paskirstymas stipriai įtakoja vaiko teisių apsaugos skyrių kūrimąsi ir jo teikiamų paslaugų kokybę bei kiekybę. Minėtus teiginius galima sukritikuoti, remiantis prielaida, kad skyriuose dirbantys specialistai yra neobjektyvūs, nes savo naudai sureikšmina finansavimo problemą.

Septynioliktuoju klausimu išsiaiškinome, kokias prevencines programas organizuoja VTAS specialistai. Prevencija – tai ne vienkartinis aktas, o ilgas, sistemingas darbas, todėl ji efektyvesnė, kai yra planuojama, vykdoma pagal atitinkamą prevencijos programą.

Šiaulių rajono specialistai įvardijo, kad 2008 m. didelį dėmesį skyrė prevencinėms priemonėms, siekiant užkirsti kelią smurto prieš vaikus plitimui. Specialistams nerimą kelia tai,

jog vaikai dažnai smurtą patiria nuo suaugusiųjų, t.y. tėvų ar kitų jiems artimų žmonių. Konfliktų tarp suaugusiųjų metu pyktis išliejamas ir ant nepilnamečių vaikų. Pagrindine smurto šeimose priežastimi specialistai įvardijo alkoholį. 2008 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija skelbė akciją „Gegužė – mėnuo be smurto prieš vaikus“. Šios akcijos tikslas buvo informuoti vaikus, jų tėvus bei visuomenę apie grėsmės vaikų saugumui naudojantis informacinėmis technologijomis. Skyrius kartu su bendrojo lavinimo mokyklomis ir globos namais prisijungė prie akcijos organizavimo. Dalyvavo vaikų socializacijos programų veikloje. Vykdė projektą „Gyvenkime draugiškai“, jis buvo skirtas vaikų smurto problemai spręsti, ugdyti vaikų socialinius įgūdžius, atsakomybę už savo veiksmus ir elgesį, mokyti vaikus bendradarbiauti su bendraamžiais ir suaugusiais žmonėmis, lavinti vaikų kūrybiškumą. Skyrius sumaketavo ir pagamino su programos atributika 4000 rašiklių vaikams.

Šiaulių miesto specialistai propaguojant vaikų ir suaugusiųjų teisinę švietimą, dirbdami prevencinį darbą, daug dėmesio skyrė paskaitų ir pranešimų skaitymui, dalyvavo įvairiuose renginiuose. Skaitė paskaitas miesto mokyklose ir bibliotekose „Nuomonės ir žodžio teisė“, „Gegužė be smurto“, „Vaikų ir tėvų teisės ir pareigos“. Kartu su pietine policijos nuovada surengė renginius, skirtus tėvams ir 14-18 m. teistiems nepilnamečiams, kuriems atidėta reali laisvės atėmimo bausmė – „Tėvų ir vaikų teisės, pareigos, atsakomybė“. Skaitė paskaitas Šiaulių universiteto mokslinėje – praktinėje konferencijoje – „Kurkime drauge vaikystę šiandien“, dalyvavo Šiaulių miesto moksleivių piešinių konkurse, kaip komisijos nariai.

Pakruojo rajono VTAS specialistai vykdė bendras programas su policijos komisariatu „Gegužė - mėnuo be smurto“, organizavo susitikimus su rizikos šeimomis, su rajono globos institucijų darbuotojais ir vaikais, su spec. mokyklos pedagogais ir moksleiviais. Su Pakruojo rajono pataisos inspekcija vykdė projektą „Nepilnametis 2008“ (aplangė Pakruojo rajono pataisos inspekcijos įskaitoje esančius nepilnamečius prevencijos tikslais). Pakruojo rajono policijos komisariatas kartu su VTAS vykdė projektą „Aš prieš patyčias“. „Būkim stipresni“-vykdytojai: Pakruojo rajono VTAS ir Pakruojo rajono policijos komisariatas. 2008 m. gegužės 15 d. Vaiko teisių apsaugos skyrius organizavo renginį Pakruojo vaikų dienos centre, skirtą Tarptautinei Šeimos dienai paminėti. 2008 m. birželio 1 d. prisidėjo prie Respublikinės akcijos „Už gražų vaiko pasaulį“ akcijos metu tėveliai galėjo atsikratyti smurto įrankiais, o vaikai į „Svajonių dėžę“ metė savo užrašytas svajones. Tėveliams dalino lankstinukus „Dešimt žingsnių, kurie padės tapti geresniais tėvais“.

Radviliškio rajono Vaiko teisių apsaugos skyrius, įgyvendindamas jiems pavestus uždavinius skatina kaimo bendruomenių veiklą vaiko teisių apsaugos srityje: 2008 m. gegužės mėnesį organizavo susitikimus su Aukštelkų, Baisogalos, Sidabravo, Pakalniškių seniūnijų kaimo bendruomenių, seniūnijų darbuotojų, medikų, policijos atstovais tema „Noriu būti saugus

savo šeimoje“. 2008 m. gegužės 29 d. organizavo renginį, skirtą tarptautinei vaikų ginimo dienai paminėti, kuriame dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo nariai, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierė R. Šalaševičiūtė, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovai. 2008 m. lapkričio mėnesį organizavo renginį skirtą globėjams - globėjų diena „Gerumo spindulys“. Radviliškio rajono vaiko teisių apsaugos skyrius 2008 metais tęsė bendrą Švedijos Skaros miesto ir Radviliškio miesto draugystės klubo projektą „Šeimos-šeimoms“. Projekte dalyvavo 13 Radviliškio rajono šeimų, gaunančių finansinę paramą iš švedų šeimų. Tęsė bendradarbiavimą su Skėmių ir Pociūnėlių kaimo bendruomenėmis sprendžiant vaiko teisių apsaugos klausimus seniūnijos lygmenyje, dalyvaujant Skėmių seniūnijos vaiko teisių komiteto veikloje.

Kelmės rajono vaiko teisių apsaugos specialistai įvardijo, kad dėl materialinių išteklių stokos projektai nėra įgyvendinami.

Likę vaiko teisių apsaugos skyriai neįvardijo jokių prevencinių programų ir projektų.

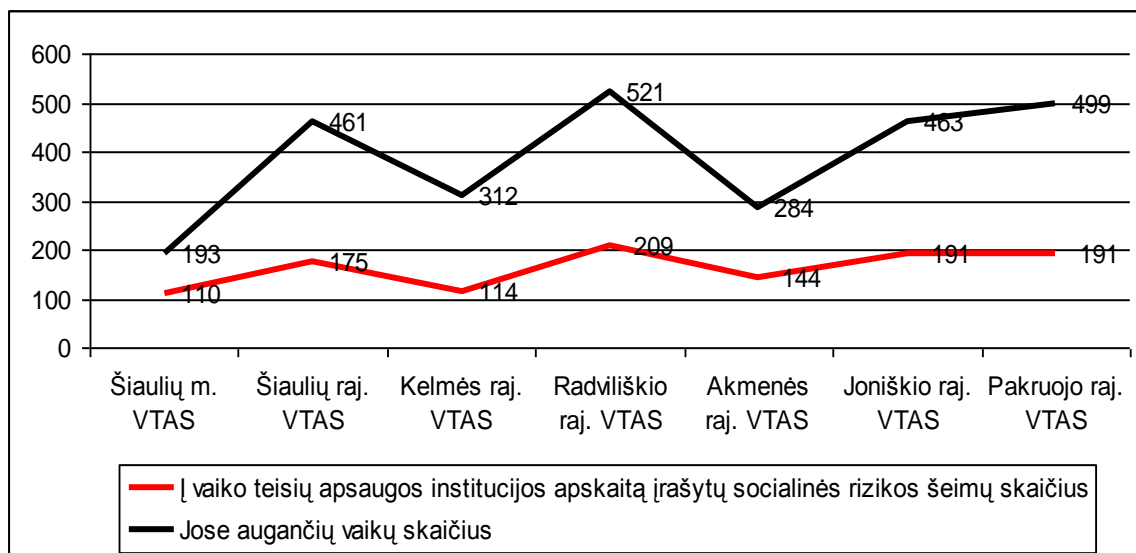
2.6. 2008 metų Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių statistinių ataskaitų analizė

Visame pasaulyje vykstančios permainos keičia visuomenėje nusistovėjusias normas ir vertybes. Nuolatinė kova už išgyvenimą vis labiau pažeidžia silpnas, įvairių problemų turinčias šeimas. Moralinių normų nuvertėjimas stumia šeimas į girtavimo, narkotikų ar kitokio socialiai nepriimtino elgesio liūną, pagarba bei atsakomybė tampa bevertės. Dėl minėtų priežasčių tėvai nesugeba tinkamai užtikrinti pagrindinių vaiko teisių, nesudaro tinkamų sąlygų vaiko ugdymuisi, mokymuisi, laisvalaikiui.

Bendras vaikų skaičius visoje Lietuvoje, o taip pat ir Šiaulių apskrityje kasmet mažėja, tačiau socialinės rizikos šeimų skaičius pastoviai auga, vis daugiau vaikų netenka tėvų globos. Pagrindinė tėvų globos netekimo priežastis yra ta, kad tėvai nesirūpina vaiku, neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ir psichologinį smurtą.

Šiame skyriuje nagrinėjami Šiaulių miesto, Šiaulių rajono, Kelmės rajono, Joniškio rajono, Radviliškio rajono, Pakruojo rajono, Akmenės rajono vaiko teisių apsaugos skyrių 2008 metų statistiniai duomenys apie socialinės rizikos šeimas, vaikų globą (rūpybą), įvaikinimą, smurto prieš vaikus atvejus ir atstovavimą vaikų interesams teisme.

Pagal vaiko teisių apsaugos skyrių 2008 metų gruodžio 31 d. parengtas ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pateiktas ataskaitas, matome, kiek yra socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų yra įrašyta į VTAS įskaitą Šiaulių apskrities savivaldybėse (žr. 7 pav.).

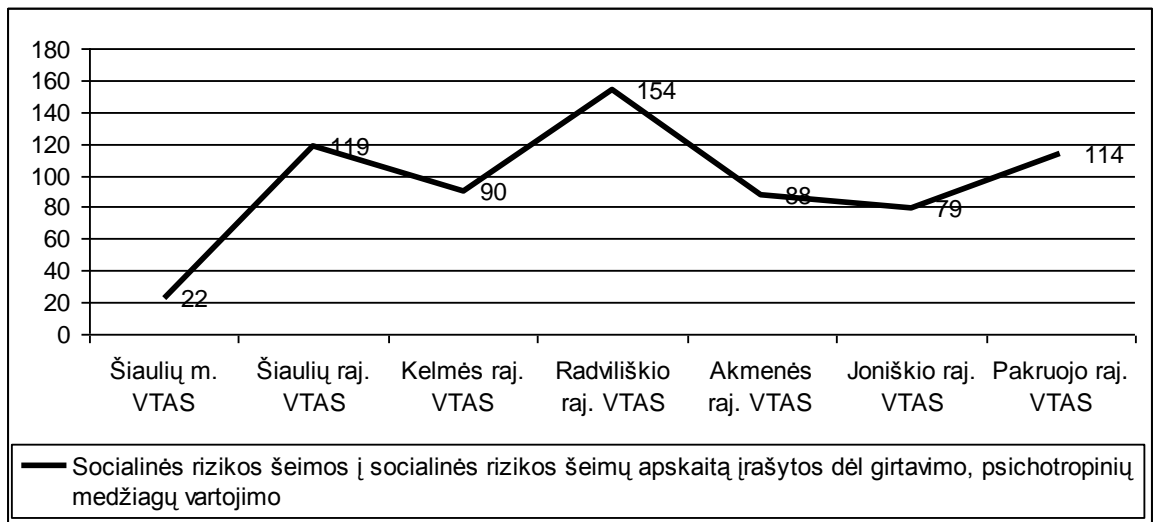


7 pav. Duomenys apie socialinės rizikos šeimas ir jose augančius vaikus

Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikai iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystimuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba). (Socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 17 – 589).

Pateiktame paveiksle matome Šiaulių apskrityje gyvenančių socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičių atskirose savivaldybėse. Daugiausia socialinės rizikos šeimų yra Radviliškio rajone, net 209 šeimos, kuriose auga 521 vaikas. Po 191 socialinės rizikos šeimų yra įtraukta į Joniškio ir Pakruojo rajonų VTAS dokumentaciją. Mažiausia tokių šeimų yra Šiaulių mieste ir Kelmės rajone (atitinkamai 110 ir 114). Rajonuose, ypač Radviliškio ir Šiaulių, vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, skaičius didžiausias. Iš pateiktų VTAS duomenų matyti, kad skirtingų rajonų savivaldybėse su socialinės rizikos šeima ir vaiku dirbama labai nevienodai. Galima daryti išvadą, kad valstybės struktūros respublikiniu ir vietiniu lygiu nėra efektyvios. Paslaugos vaikams ir šeimoms nėra išvystytos.

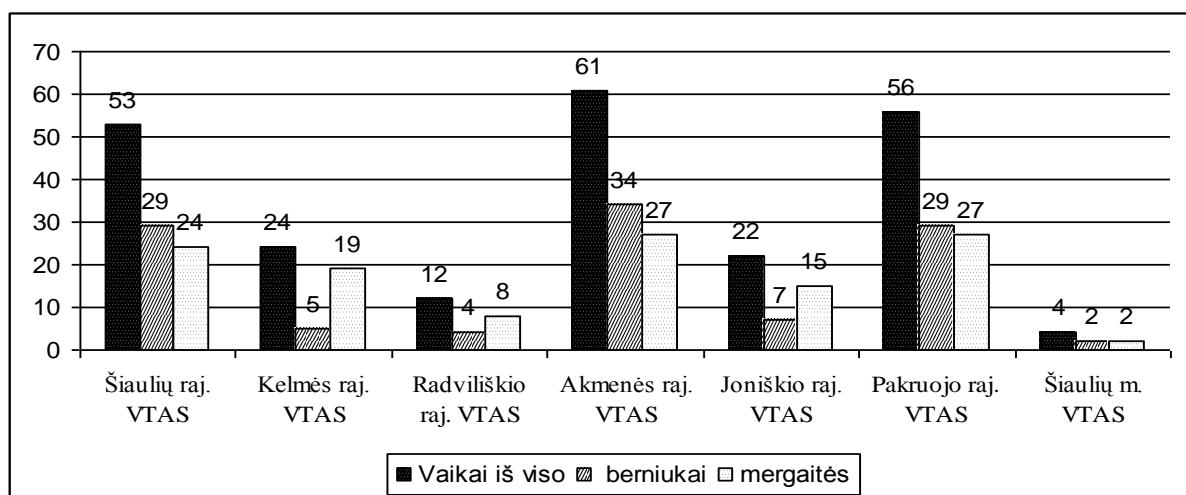
Apibendrinant 7 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose į socialinės rizikos šeimų apskaitą buvo įrašyta 1134 socialinės rizikos šeimų, jose augo 2733 vaikai.



8 pav. Socialinės rizikos šeimos į socialinės rizikos šeimų apskaitą įrašytos dėl girtavimo, psichotropinių medžiagų vartojimo

Tėvų girtavimas ir vaikų nepriežiūra yra viena iš pagrindinių įrašymo į socialinės rizikos šeimų auginančių vaikus apskaitą priežasčių. Šiaulių apskrities šeimose, kurios į apskaitą įrašytos dėl girtavimo, auga 666 vaikai. Girtavimas labiausiai paplitęs Radviliškio rajone, čia net 154 šeimos įrašytos į apskaitą dėl šios problemos. Mažiausiai šeimų įrašyta į apskaitą dėl girtavimo yra Šiaulių mieste, tik 22 šeimos. Panašiai šeimų įrašyta Šiaulių ir Pakruojo rajonų VTAS, Šiaulių rajone – 119, Pakruojo – 114.

Šiuo metu vis daugiau nerimo kelia smurtas prieš vaikus. Smurtas įgauna įvairias formas: nuo smurto šeimoje ir mokykloje iki tarptautinio masto problemų, pavyzdžiui, prekyba vaikais, vaikų išnaudojimu ir kt. Smurto atvejai, per metus užfiksuoti Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose, atsispindi 9 paveiksle.



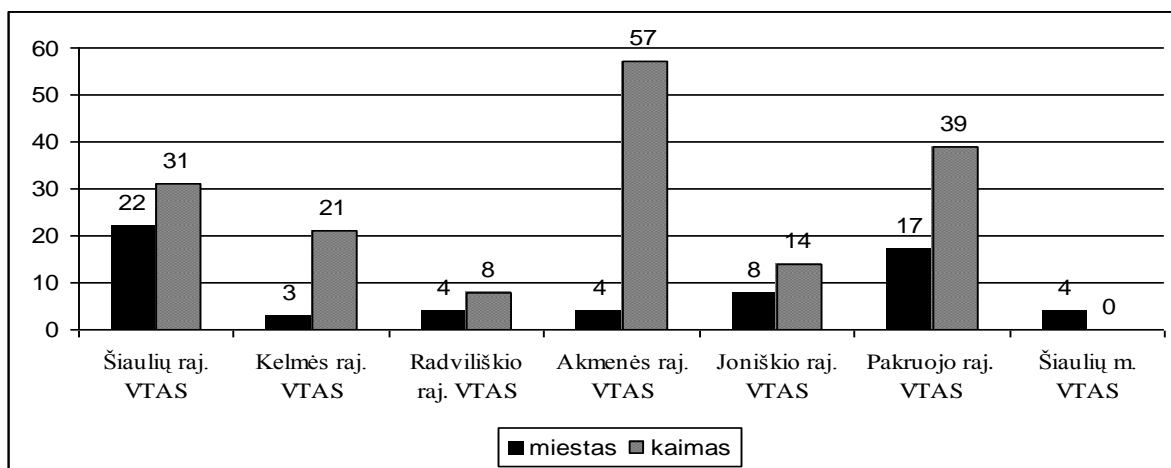
9 pav. Galimai patyrusių smurtą vaikų skaičius

Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių duomenimis, 2008 m. daugiausia smurto atvejų užfiksuota Akmenės rajone, net 61 vaikas patyrė smurtą, iš jų 34 berniukai ir 27 mergaitės. Pakruojo rajone smurtą patyrė 56 vaikai, panašiai pasiskirstė berniukai ir mergaitės (berniukų - 29, mergaičių - 27). Šiaulių rajone smurtą patyrė 53 vaikai, iš jų 29 berniukai ir 24 mergaitės. Panašiai smurtą patyrusių vaikų yra Kelmės rajone ir Joniškio rajone. 24 vaikai patyrė smurtą Kelmės rajone, iš jų 5 berniukai ir 19 mergaičių, 22 vaikai – Joniškio rajone, iš jų 7 berniukai ir 15 mergaičių. Džiugu pastebėti, kad Šiauliuose smurtą patyrė tik 4 vaikai, 2 berniukai ir tiek pat mergaičių. Iš pateiktų duomenų matyti, kad berniukai ir mergaitės smurtą patiria panašiai. Deja, bet smurto prieš vaikus atvejų skaičius kasmet vis didėja. Paaiškinti tokį duomenų pasiskirstymą labai sunku. Dažnai girdima nuomonė, kad smurtauja neišsilavinę, žemo intelekto žmonės, kurie neturi supratimo apie pedagogines poveikio formas, humanišką auklėjimą, o laikosi senoviškų, iš savo vaikystės atsineštų auklėjimo metodų. Tikėtina, kad tokių žmonių daugiau gyvena kaimuose, todėl ir vaikų, patyrusių smurtą, skaičius didesnis rajonuose, kurių centrai – nedideli miestai (Akmenės, Pakruojo rajonai). Šiaulių mieste, kur, tikėtina, gyvena daugiau geresnį išsilavinimą turinčių šeimų, tokių vaikų skaičius ženkliai mažesnis.

Nors smurto prevencijai nemažai dėmesio yra skiriama mūsų visuomenėje, vykdomos įvairios programos, šviečiamos šeimos ir vaikai, tačiau iš pateiktų duomenų matyti, kad vis dar didelė dalis vaikų patiria smurtą.

Už vaikų apsaugą nuo smurto atsakinga turi būti šeima. Ji turi užtikrinti vaikui fizinį ir emocinį saugumą. Šiuo metu labai paplito smurtas prieš vaikus namuose. Dažniausiai jo kaltininkai yra tėvai, patėviai, globėjai, broliai, kiti šeimos nariai. Dažniausiai tėvai smurtaudami bando auklėti vaiką, smurtiniai veiksmai tarnauja kaip auklėjimo priemonė.

Socialinė ir kultūrinė aplinka gali įtakoti smurto priežastis. 10 paveiksle pateikti duomenys apie galimai patyrusių smurtą vaikų skaičių pagal gyvenamąją vietą.



10 pav. Galimai patyrusių smurtą vaikų skaičius, pagal gyvenamąją vietą

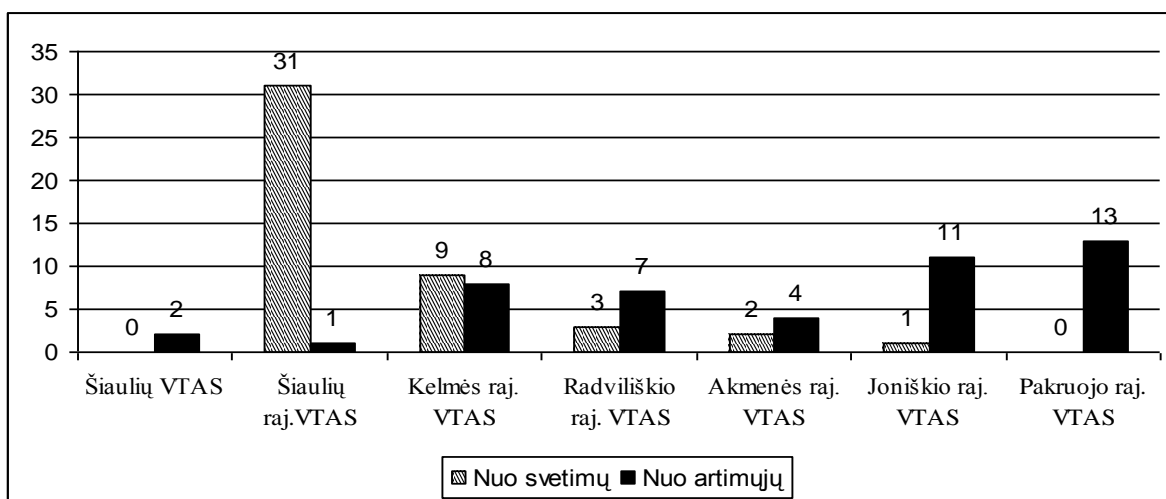
Analizuojant galimai patyrusių smurtą vaikų skaičių pagal gyvenamąją vietą, pastebimi ženklūs skirtumai tarp miesto ir kaimo vietovių. Dažniausiai smurtą patiria vaikai, gyvenantys kaime. Šie duomenys patvirtina anksčiau išsakytą mintį apie tiesioginį tėvų išsilavinimo ir intelekto ryšį su smurto atvejais.

Daugiausiai kaime gyvenančių vaikų smurtą patyrė Akmenės rajone, net 57 vaikai. Tokį didelį skaičių gali lemti tai, jog Akmenės rajone yra labai didelis nedarbas, tėvai linkę į depresiją, taip išreikšdami savo nuoskaudas ant vaikų. Pakruojo rajono kaimuose gyvenantys 39 vaikai patyrė smurtą, panašiai ir Šiaulių rajono kaimuose – 31 vaikas. Mažiausiai smurtą patyrė vaikai, gyvenantys Radviliškio rajono kaimuose, tik 8 vaikai.

Analizuojant miestų situaciją, daugiausiai smurto patyrė Šiaulių rajono vaikai – 22. Panašiai vaikų patyrė smurtą Kelmės (3 vaikai), Šiaulių (4), Radviliškio (4 vaikai) ir Akmenės (4 vaikai) miestuose gyvenantys vaikai. Joniškio mieste užfiksuota, kad smurtą patyrė 8 vaikai. Apibendrinant Šiaulių apskrities savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių statistinę informaciją apie smurtą patyrusius vaikus 2008 metais galima teigti, jog didžiausia rizikos grupė, patyrusi smurtą, yra kaime gyvenantys vaikai.

Smurtas gali būti fizinis, seksualinis, psichinis.

Fizinis smurtas prieš vaikus – tai faktinę ar potencialią fizinę žalą vaiko sveikatai sukeltantys veiksmai, sąveikos (ar jos nebuvimo) su vaiku metu. Fizinio smurto veikslių pobūdis gali būti įvairus: smūgiai, mušimas, žalojimas ir kitoks poveikis vaiko kūno išoriniam paviršiui ir jo vidaus organams, panaudojant fizinę jėgą, šaltąjį ar šaunamąjį ginklą arba kitus daiktus, skysčius, medžiagas ir kt. Nusikalstami smurtiniai veiksmai skiriasi aukai padarytos žalos dydžiu (Pasaulinė sveikatos organizacija). Rezultatai apie fizinį smurtą patyrusius vaikus Šiaulių apskrityje pateikti 11 paveiksle.

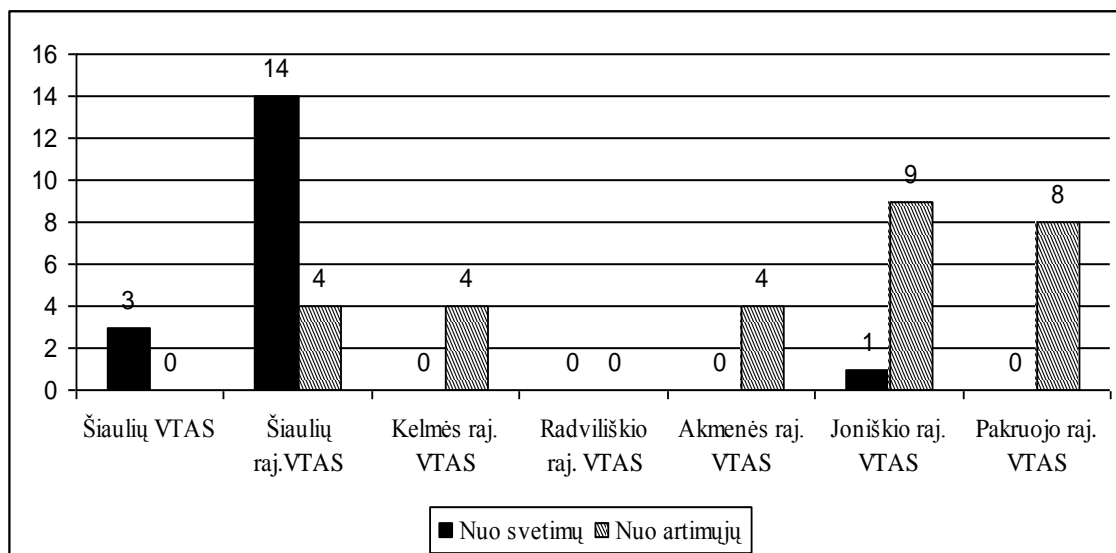


11 pav. Fizinį smurtą patyrusių vaikų skaičius

Vaiko teisių apsaugos skyrių specialistams tenka teikti pagalbą nuo fizinio ar psichinio smurto patyrusiems vaikams. Daugiausia fizinį smurtą nuo svetimų žmonių patyrė Šiaulių rajono vaikai (net 31 vaikas). Kituose rajonuose šie skaičiai ženkliai mažesni (nuo 1 iki 9), o Šiaulių mieste ir Pakruojo rajone vaikų, patyrusių fizinį smurtą nuo svetimų žmonių, neužregistruota. Užtat rajonuose žymiai didesnis skaičius vaikų, patyrusių fizinį smurtą nuo artimųjų (daugiausia Pakruojo, Joniškio ir Kelmės rajonuose, atitinkamai 13, 11 ir 8 vaikai). Akmenės rajone situacija geresnė, tik 2 vaikai patyrė fizinį smurtą nuo svetimų ir 4 vaikai nuo artimųjų. Šiaulių mieste smurtą nuo artimųjų patyrė tik 2 vaikai. Atrodo vaikas saugiausiai turi jaustis šeimoje, tačiau ne visada taip būna dėl vienokių ar kitokių priežasčių. Skaudu pastebėti, kad nemažai vaikų patiria smurtą nuo artimųjų. Smurto priežastis lemia įvairūs veiksniai, šeimos ekonominė padėtis, bedarbystė, neigiamų draugų įtaka ir kt. Dažniausiai mūsų gyventojai nesikiša į kitų reikalus, jie tarsi nemato, neigia, kad prieš vaiką yra smurtaujama, jie tarsi atsiriboja nuo skriaudžiamo vaiko, tartum niekas nevyksta.

Apibendrinant 11 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose daugiausiai fiksuojami fizinio smurto atvejai, kurių bendra suma sudaro 92. Smurto, patirto nuo svetimų ir nuo artimųjų, atvejų skaičius vienodas – po 46 vaikus.

Psichologinis smurtas prieš vaikus – tai nuvertinimo, menkinimo, žeminimo, šmeižto, padarymo „atpirkimo ožiu“, grasinimo, gąsdinimo, atskyrimo, kvailinimo ar kitokie ne fizinio kontakto priešiški elgsenos modeliai, judėjimo laisvę apribojantys veiksmai, sukeltantys ar sudarantys sąlygas sukelti žalą vaiko fizinei, emocinei, psichinei, dvasinei, moralinei ar socialinei sveikatai ir vystimuisi. Emocinis smurtas gali būti įvairių formų: pastovi kritika, šauksmai, tyčiojimasis, jausmų ignoravimas, žeminimas ir kt. (Pasaulio sveikatos organizacija). 12 paveiksle pateikti duomenys apie Šiaulių apskrities savivaldybėse psichologinį smurtą patyrusių vaikų skaičių.



12 pav. Psichologinį smurtą patyrusių vaikų skaičius

Šiaulių apskrityje psichologinį smurtą iš viso patyrė 47 vaikai: 18 vaikų – nuo svetimų, 29 vaikai – nuo artimųjų. Kaip ir fizinio smurto atveju, čia vėl pirmauja Šiaulių rajonas, kur psichologinį smurtą nuo svetimų patyrė 14 vaikų. 3 vaikai psichologinį smurtą patyrė Šiaulių mieste, 1 - Joniškio rajone. Dažnesni psichologinio smurto atvejai nuo artimų žmonių, po 4 atvejus nurodoma Šiaulių, Kelmės ir Akmenės rajonuose, 8 – Pakruojo rajone ir 9 – Joniškio rajone. Radviliškio rajone ir Šiaulių mieste psichologinio smurto atvejų nerasta, tačiau reali situacija gali būti ir kitokia, nes ne visada tiek fizinio, tiek psichologinio smurto atvejais nukentėję vaikai kreipiasi pagalbos.

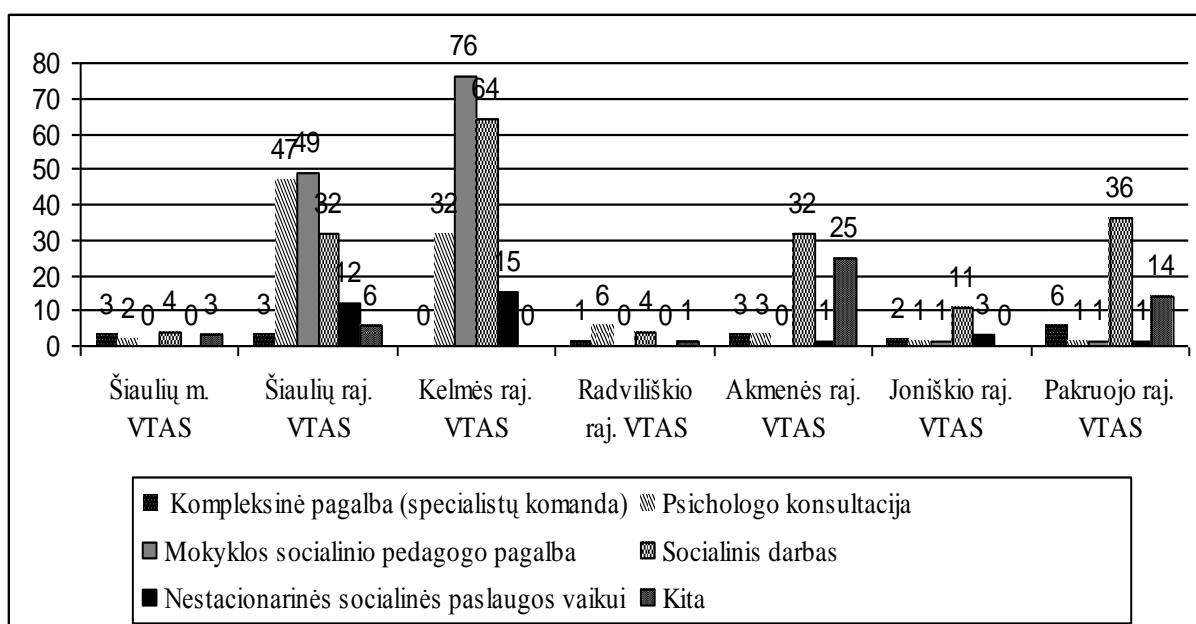
Seksualinis smurtas prieš vaikus – tai vaiko raidos požiūriu priklausomų vaikų ir paauglių įtraukimas į seksualinę veiklą, kuriai jie nėra pakankamai subrendę, nepilnai suvokia, nesugeba į tai tinkamai reaguoti, kuri pažeidžia socialinius tabu ir kuria tvirkintojas siekia patenkinti savo seksualinius poreikius ir/ar gauti su šia sritimi susijusį pelną. Seksualinės prievartos formos: seksualiniai santykiai, susiję su prasiskverbimu (vaginaliniai, analiniai, oraliniai santykiai); daiktų kišimas į lytinius organus; vaiko vertimas masturbuoti, glostyti suaugusiojo lytinius organus; vaiko glostymas, masturbavimas, bučiavimas, siekiant seksualiai pasitenkinti; lytinių organų demonstravimas vaikui; kalbėjimas su vaiku seksualinio pobūdžio kalba, nepadorių gestų demonstravimas (Pasaulio sveikatos organizacija).

Džiugu pastebėti, kad 2008 metais Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose nėra užfiksuotas nei vienas vaikas, patyręs seksualinį smurtą.

Tėvai auklėdami vaikus, dažnai pasirenka fizines bausmes, nes jiems atrodo, kad tai labai efektyvi auklėjimo priemonė. Dažniau ir daugiau smurto apraiškų pasireiškia nedarniose (socialinės rizikos) šeimose. Mušdami tėvai dažniausiai siekia išmokyti vaiką tinkamai elgtis ir

nubausti už nepaklusnumą. Suduodami vaikui, tėvai nori jį išmokyti atskirti, kas yra gerai ir kas blogai. Tėvai muša vaiką, nes įsitikinę, kad vaikas ilgai atsimins tokią skaudžią pamoką, ir tai padės jam išmokti pačiam saugotis. Tėvai mano, kad be mušimo auklėjimas yra neįmanomas, bet tokia auklėjimo priemonė yra prasta. Patyrę fizinį smurtą vaikai yra nusivylę, paskui jie savo jausmus išlieja mokykloje ar kur kitur, taip pat naudodami smurtą. Tėvai turi geriau pažinti savo vaiką, nesiimti prievartos, vietoj to kalbėtis ir žaisti su savo vaiku, kas suteiktų vaikui saugumą ir pasitikėjimą.

Smurtą patyrusiems vaikams yra organizuojama pagalba, naudojantis vietiniais specialistais, o esant reikalui - VTAS specialistai ieško pagalbos kituose rajonuose. 13 paveiksle pateikti duomenys apie Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose organizuotą pagalbą smurtą patyrusiems vaikams.



13 pav. Smurtą patyrusiems vaikams organizuota pagalba

Dažniausiai smurtą patyrusiam vaikui organizuota kvalifikuotų specialistų pagalba Šiaulių ir Kelmės rajonuose (populiariausia mokyklos socialinio pedagogo, psichologo, socialinio darbuotojo), mažiausiai – Šiaulių mieste, Radviliškio ir Joniškio rajonuose. Teikiamos ir kitos socialinės paslaugos (pvz.: nukreipta į dienos centrą ar į kitą įstaigą), organizuota kompleksinė pagalba, nestacionarinės socialinės paslaugos.

Daugiausiai Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai organizuoja socialinį darbą vaikams, patyrusiems smurtą. Matome, kad tik mažai daliai nuo smurto nukentėjusių vaikų, buvo organizuota visapusiška pagalba. Tik nedidelė dalis smurtą patyrusių vaikų gauna profesionalią kompleksinę pagalbą, kadangi kompleksinių paslaugų prieinamumas ypač kaimiškuose rajonuose, yra sunkesnis. Ir toliau lieka neišspręstas klausimas dėl smurtautojo

paėmimo iš šeimos, todėl smurtą patyrusioms šeimoms, dažniausiai motinoms ir vaikams, tenka išvykti iš namų.

G. Navaičio (2001) nuomone, nuo pirmųjų vaiko gyvenimo dienu jo asmenybės tapsmą lemia šeimos santykiai. Vaiko patiriami psichologiniai sunkumai, rūpesčiai neretai siejasi su jo vaidmeniu šeimoje, šeimos bendravimo stiliumi. Šiuo atveju šeimos, pirmiausia tėvų ir vaikų, santykių korekcija tampa mokyklos psichologo uždaviniu. Ji spręsti mokyklos psichologui nėra lengva, nes šeima, susidūrusi su vaiko problemomis, dažnai tuo pat metu ir siekia psichologinės paramos, ir priešinasi jai. Pirminės prevencijos bei paslaugų šeimoms, auginančioms vaikus, krizėje atsidūrusioms šeimoms ir vaikams trūkumas sąlygoja, kad Vaiko teisių apsaugos skyrius, siekdamas apsaugoti vaiką nuo grėšiančios nepriežiūros, smurto, ar likusi be tėvų globos, priversta priimti sprendimą steigti vaikui laikinąją globa (rūpyba).

Viena skaudžiausių socialinių problemų – našlaičiai ir beglobiai vaikai. Globa – viena svarbiausiųjų vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos sritis. VTAS specialistai daug dėmesio skiria darbui su globojamais vaikais, globėjų šeimomis bei vaiko biologine šeima (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Vaikams nustatytos globos (rūpybos) pagal globos (rūpybos) nustatymo pagrindus atvejų skaičius

Savivaldybės	Globos nustatymo atvejai						
	Šiaulių m. VTAS	Šiaulių raj. VTAS	Kelmės raj. VTAS	Radviškio raj. VTAS	Akmens raj. VTAS	Joniškio raj. VTAS	Pakruojo raj. VTAS
Abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra miręs	0	9	6	6	0	2	0
Abu tėvai arba artimieji giminaičiai nežinomi arba nuo vaiko radimo dienos per tris mėnesius nenustatyti tėvystės ar artimos giminystės ryšiai	0	0	0	0	0	0	0
Turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai yra dingę ir paskelbta jų paieška	1	0	0	0	0	0	0
Turėtas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai teismo paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinia kur esančiais	0	0	0	0	0	0	0
Turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai nustatytą tvarka pripažinti neveiksniais	0	0	0	1	0	0	0
Tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali juo rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių	9	13	19	4	9	3	7
Tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui, ir kuris įstatymų nustatyta tvarka paimtas iš šeimos.	16	21	19	23	23	5	43
Vaikas įstatymų nustatyta tvarka yra atskirtas nuo tėvų	0	0	3	0	0	2	0
Vaiko tėvams (tėvui ar motinai) įstatymų nustatyta tvarka laikinai ar neterminuotai apribota tėvų valdžia	6	16	30	2	0	0	0

Per 2008 – uosius metus daug vaikų dėl įvairių priežasčių neteko tėvų globos. Pagrindinė priežastis, dėl kurios vaikai neteko tėvų globos tai, kad tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų

nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui, ir kuris įstatymų nustatyta tvarka paimtas iš šeimos (kol teismo tvarka vaikas bus atskirtas nuo tėvų). Daugiausia tokių vaikų buvo Pakruojo rajone, net 43 vaikai, po 23 vaikus Radviliškio ir Akmenės rajonuose 21 – Šiaulių rajone. Mažiausiai šiuo atveju vaikų buvo Joniškio rajone, tik 5. Kita priežastis, dėl kurios tėvai netenka vaikų globos, yra ta, kai tėvams įstatymų nustatyta tvarka laikinai ar neterminuotai yra apribota tėvų valdžia, daugiausia tokių atvejų yra Kelmės rajone (30), 16 atvejų užfiksuota Šiaulių rajone, 6 – Šiaulių mieste ir 2 Radviliškio rajone. Gana dažnas globos nustatymo atvejis, kai tėvai laikinai negali rūpintis vaiku dėl ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų priežasčių. Tokių atvejų daugiausia Kelmės ir Šiaulių rajonuose, atitinkamai 19 ir 13, po 9 – Šiaulių mieste ir Akmenės rajone. Tik maža dalis valstybės prižiūrimų vaikų yra našlaičiai, o didžioji dauguma yra likę be tėvų globos dėl jų apsileidimo.

Analizuojant *Šiaulių rajono* vaiko teisių apsaugos skyriaus 2008 m. veiklos ataskaitą, skyriaus darbuotojai įvardijo tokias pagrindines problemas:

- Rajone nėra sukurtas pakankamas socialinių paslaugų vaikams ir šeimai tinklas.
- Socialinės rizikos šeimų vaikai dažniausiai paimami iš šeimos ir apgyvendinami globos namuose.
- Mažėja asmenų, norinčių globoti ar įvaikinti vaiką.
- Šiaulių rajone nėra paramos šeimai ir vaikui centro (smurto ar prievartos aukai). (VTAS specialistai pasidžiaugė, kad 2008 m. įsikūrė pirmasis vaikų užimtumui dienos centras Šinkūnuose Krikščioniškojo fondo patalpose, įsteigtos dvi šeimynos, kurios bet kuriuo paros metu gali priimti vaikus pas save).
- Taip pat vaikams, vartojantiems psichiką veikiančias medžiagas, asmens priežiūros įstaigų reanimacijos ir toksikologijos skyriuose teikiama tik būtinoji (skubi) pagalba, yra ribotas ambulatorinio gydymo paslaugų prieinamumas. LR Vyriausybės 2005 m. gegužės 17 d. nutarimu Nr. 537 patvirtinta „Vaikų, vartojančių psichiką veikiančias medžiagas, medicininės, psichologinės, socialinės reabilitacijos paslaugų teikimo koncepcijoje“ ir kitais teisės aktais reglamentuotos paslaugos vaikams, vartojantiems psichiką veikiančias medžiagas, net visoj Šiaulių apskrityje yra menkai prieinamos.
- Socialinės, psichologinės pagalbos efektyvinimui skyriui reikia psichologo etato, nes pedagoginės psichologinės tarnybos psichologo teikiamų paslaugų poreikis yra labai didelis ir jo nepakanka.
- Kaip vieną iš problemų, skyriai įvardija ir tai, jog trūksta valstybės, bendruomenės, nevyriausybinių organizacijų ir piliečių bendradarbiavimo, siekiant apginti vaiko interesus.

Šiaulių miesto VTAS paminėjo šias problemas:

- Tėvai, išvykdami į užsienio valstybes dirbti, tinkamai nepasirūpina paliekamais savo vaikais, jų priežiūra ir globa, todėl ragina tėvus atsakingiau į tai žiūrėti.
- Dažnai į socialinės rizikos šeimų įskaitą įrašomos jaunos, nepilnos šeimos, sugyventiniai, auginantys vaikus, kurių bent vienas augo globos įstaigoje, nes neturėdami teigiamo savo šeimos pavyzdžio, stokodami elementarių vaikų priežiūros įgūdžių, jie nesugeba rūpintis savimi ir savo vaikais.
- 2009 m. Šiaulių miesto vaiko teisių apsaugos skyrius kartu su Darbo birža planuoja spręsti našlaičių, vaikų, likusių be tėvų globos, socialiai remtinų šeimų vaikų įdarbinimo klausimus.
- Taip pat Šiaulių miesto VTAS darbuotojai įvardija bendravimo su kitomis įstaigomis ir organizacijomis problemą.

Kelmės rajono vaiko teisių apsaugos skyrius įvardijo, kad sunkumų ir problemų kasdien daugėja, nes netikrumas dėl rytdienos didina psichologinę įtampą šeimose, daugėja šeimų, skyrybų, konfliktų šeimose, todėl vis sudėtingiau tampa užtikrinti darbuotojams vaikų teisę gyventi saugioje aplinkoje, tačiau skyrius tikisi, kad nuoseklus visų institucijų darbas padės pasiekti norimo rezultato, sumažins vaikų teisių pažeidimus šeimose.

IŠVADOS

Išanalizavus pedagoginę, psichologinę, sociologinę literatūrą ir vaiko teises reglamentuojančius įstatymus galima daryti tokias išvadas:

- vaikai dėl savo socialinio nebrandumo yra labiausiai pažeidžiama socialinė grupė, tačiau vaikas yra asmenybė, turinti teises ir specifinius poreikius, kurių mes negalime pažeisti.
- Konstitucijos, galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas vykdo bei vaiko teisių apsaugą užtikrina: šeima, valstybė ir jos institucijos, savivaldybių institucijos bei nevyriausybinės organizacijos, skirtos skatinti ir ginti vaiko teises, užtikrinti ir kontroliuoti teisės aktų vaiko teisės klausimais įgyvendinimą.
- Rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos skyrių paskirtis - įgyvendinti pagrindines Konvencijos dėl vaikų teisių nuostatas, ginti vaikų teises, padėti turintiems gyvenimo, sveikatos, elgesio problemų vaikams adaptuotis šeimoje ir visuomenėje.
- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, įgyvendindama vaiko teisių apsaugos priemones, užtikrina Lietuvos Respublikos teisės aktų ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nuostatų vykdymą, pagal kompetenciją koordinuoja savivaldybių vaikų teisių apsaugos skyrių darbą ir teikia jiems, o taip pat ir valstybės, apskričių, savivaldybių specialistams, nevyriausybinėms organizacijoms atstovams, metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais.
- Vaikų teisių apsaugos specialistas yra žmogus, pasiruošęs teikti pagalbą vaikui visose jo probleminėse situacijose. Specialisto veiklos sferos labai plačios, jam svarbu kuo anksčiau nustatyti apleistų vaikų, paauglių buvimą šeimose, numatyti priemones, kad kuo mažiau vaikų vaikatautų gatvėse. Nukreipia tėvus, turinčius vaikų auklėjimo problemų, į psichologinę – pedagoginę tarnybą arba pas psichologus. VTAS specialistas dažnai atlieka tarpininko tarp vaiko, šeimos ir tam tikros institucijos funkciją.

Atlikus Šiaulių apskrities savivaldybių VTAS veiklos ataskaitų analizę ir anketinę darbuotojų apklausą galima daryti šias išvadas:

- Nustatytos trys pagrindinės VTAS specialistų veiklos sritys: socialinės rizikos šeimų lankymas, teisiniai pavedimai, globa.

- VTAS, vykdydami funkcijas, savo veikloje vadovaujasi VTAS patvirtintais nuostatais, VTAS specialisto pareiginiiais nuostatais, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių pagrindų įstatymu, Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, įstatymais ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymais.
- Daugiausia pranešimų apie rūpestį keliančias šeimas VTAS gauna iš policijos, mokyklos, taip pat praneša kaimynai, ligoninė, rečiau praneša pačios šeimos.
- Nėra stabilių socialinių garantijų šeimai, trūksta šeimos krizių centrų, tėvų mokyklėlių, anoniminių alkoholikų klubų, kuriuose tėvai galėtų bendrauti, išreikšti savo problemas.
- Smurto naudojimas yra plačiai paplitęs artimiausioje vaiko aplinkoje, t. y. šeimoje.
- Smurtą patyrusiems vaikams yra organizuojama pagalba, naudojantis vietiniais specialistais, o esant reikalui - VTAS specialistai ieško pagalbos kituose rajonuose. Daugiausiai Šiaulių apskrities savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai organizuoja socialinį darbą vaikams, patyrusiems smurtą.
- Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad vaiko teisių apsaugos skyrių finansavimas yra nepakankamas. Atsižvelgiant į socialinės rizikos šeimų gausą, globjamų (rūpinamų) vaikų socialinės globos institucijose skaičių, smurtą patiriančių vaikų skaičių, nepakankamų įvairių vaikų socializacijos programų finansavimą, valstybės skiriamos lėšos yra per mažos. Dėl didelio darbo krūvio VTAS specialistai nesugeba įgyvendinti jiems priskirtų funkcijų, o tai įtakoja vaiko gerovės užtikrinimą

REKOMENDACIJOS

1. Vaiko teisių apsaugos skyriai turėtų gerinti ir plėsti santykius su įvairiais partneriais. Ieškoti tarptautinių partnerių ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje, nes kitose šalyse socialinė pagalba daug labiau pažengusi nei Lietuvoje.

2. Lietuvos vyriausybė turėtų užtikrinti stabilų ir pakankamą vaiko teisių apsaugos skyrių finansavimą – tai Lietuva įsipareigojo pasirašydama ir ratifikuodama JT Vaiko teisių konvenciją.

3. Savivaldybių administracijos turėtų steigti daugiau socialinių darbuotojų, psichologų etatų, nes prie dabartinio užimtumo neįmanoma gerai atlikti savo pareigų. Šiuo metu VTAS specialistai dėl funkcijų gausos nesugeba tinkamai vykdyti savo pareigybinių nuostatų, įgyvendinti savo įsipareigojimų. Darbuotojams tenka per didelis darbo krūvis, todėl reikia didinti darbuotojų skaičių arba susiaurinti veiklos ribas.

4. Universitetuose ir kolegijose, rengiančiose pedagogus, daugiau dėmesio skirti vaiko teisių mokymui, nes mokytojai – pirmieji vaiko teisių apsaugos skyrių pagalbininkai, o ir dažnas VTAS darbuotojas turi pedagoginį išsilavinimą. Tokiu būdu būtų parengti profesionalūs vaiko teisių apsaugos specialistai.

5. VTAS darbuotojai turėtų vykdyti daugiau prevencinių programų, skleisti daugiau informacijos apie pačių vaikų teises ir jų realizavimo galimybes, daugiau dėmesio skirti vaiko teisių pažeidimo šeimoje ir visuomenėje prevencijai. Taip pat reikėtų daugiau dėmesio skirti vaikų auklėjimui rizikos grupės šeimose.

6. Imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, turi būti atsižvelgiama į vaiko interesus. Vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Šiuo principu turi vadovautis valstybės institucijos, nevyriausybinės organizacijos, vaiko tėvai ar globėjai.

7. Apie socialinės rizikos šeimas privalo pranešti visi asmenys, dirbantys teisėsaugos, medicinos, švietimo ir ugdymo įstaigose, sveikatos priežiūros įstaigos, globos įstaigos, dienos centrai, kitos įstaigos, kurių darbas tiesiogiai susijęs su vaikais, giminės, artimieji ir kt.

LITERATŪRA

1. *Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai* (2002). Vilnius.
2. De Mause L. (1975). *The history of Childhood*. New York: Harper Torchbook
3. Deveikis L. (2000). Institucijų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, bendradarbiavimas // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. *Straipsnių rinkinys*. Vilnius: Danielius. p. 53-61.
4. Dromantienė L. Šalaševičiūtė R. (2006). Vaiko teisių apsauga Lietuvoje: socialinių darbuotojų vaidmuo. *Socialinis darbas*, 5 (1), p. 79 - 88.
5. *Europos konvencija dėl tarptautinių NVO juridinio asmens statuso pripažinimo* (1994). [Žiūrėta 2008-09-23] Prieiga per internetą: <http://www.nisc.lt/doc/NVO_tarptautinio_statuso_principai.rtf>
6. Fountain S. (2000) *Tik tai yra teisinga!: praktinis mokymas pagal Vaiko teisių konvenciją*. –Vilnius : Unicef. p. 58
7. Imbrasienė G. (2001). *Vaiko teisių apsaugos kontrolės institucijos*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
8. Johnson, Louise C. (2001). Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija.
9. Jonynienės Ž. ir Juodaitytės A. (2006). Vaiko teisių reikšmingumas ir įgyvendinimas ugdymo įstaigose. *Mokytojų ugdymas*. Nr. 6, p. 60-80
10. Jovaiša L. (1996). Edukologijos įvadas. *Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
11. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija* // Valstybės žinios. 1996, Nr. 25-625.
12. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje, Lietuvos Respublikos ataskaita Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetui*, Vilnius, 1999, p. 25.
13. Juodaitytė A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
14. Kabašinskaitė D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija ir sociologija*. Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas. Nr. 2; p. 43-49.
15. Kiaulakis G. (2000). Vaiko teisių gynimo teisiniai mechanizmai//Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. *Straipsnių rinkinys*. Vilnius: Danielius. p. 26-33.
16. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

17. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl viešosios policijos prevencijos padalinio tyrėjo (apylinkės inspektoriaus) ir viešosios policijos specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos instrukcijų patvirtinimo 2005 m. kovo 29 d. Nr. 5-V-208. *Valstybės žinios*, 2005, Nr.44.
18. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras* (2002). Trečioji knyga Šeimos teisė pirmasis leidinys. Justitia. Vilnius.
19. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas* (2007). Vilnius: Teisinės informacijos centras.
20. *Lietuvos Respublikos Konstitucija* (2002). Vilnius: Mūsų saulužė.
21. *Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai*. [Žiūrėta 2009-02-03] Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?108244563>>
22. *Lietuvos Respublikos Šeimos teisė* (2001). Vilnius: Saulužė.
23. *Lietuvos respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2004 metų veiklos ataskaita* (2005). [Žiūrėta 2008-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2706&p_d=23982&p_k=1>
24. *Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas* (1996). [Žiūrėta 2008-04-15] Prieiga per internetą: <[http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Liet teis aktai/LR vaiko%20teisiu apsaugos pagrindu istatymas.htm](http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Liet_teis_aktai/LR_vaike%20teisiu_apsaugos_pagrindu_istatymas.htm)>
25. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas*. Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 18 d. nutarimu Nr. 1179 "Dėl Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programos". *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-354.
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 194 „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 15- 611.
28. Morkūnienė J. (1995). Šiuolaikinės humanizmo filosofijos tikslai// *Sociologija Lietuvoje*. Praeitis ir dabartis. T. 5. Kn. 1. Kaunas, p. 91-94.
29. Navaitis G. (1996). *Psichologinė parama šeimai*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
30. Petrauskas A. (2003). Vaiko teisių apsauga rūpintis daugiau darbuotojų.// *Lietuvos aidas*, p.5.
31. Putnaitė M. (2007). Šeimos ir vaiko reikalų komisija. Apie komisiją. [Žiūrėta 2008-12-18] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=163&p_d=2716&p_k=1>

32. Ray D. (1994). *Education for Human Rights: an International Perspective Studies in Comparative Education*, France, UNESCO International Bureau of Education: Sadag, Bellegarde.
33. Sagatys G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
34. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras.
35. Socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 17 – 589.
36. Sutton C. (1999). Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. Vilnius: VU *Specialiosios psichologijos laboratorija*, p. 157- 158.
37. Trakinskienė L. (2000). Vaiko teisių apsaugos kontrolierius (ombudsmenas) Lietuvoje: *konferencijos medžiaga*. – Vilnius: Lietuvos nacionalinis UNICEF komitetas.
38. *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos nuostatai*, patvirtinti Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. liepos 18 d. nutarimu Nr.VIII-1865.
39. *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas*. 2000m. gegužės 25 d. Nr. VIII-1708, 1 str.
40. *Vaiko teisių konvencija* (1999). [Žiūrėta 2008-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/ni/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20konvencija.htm>
41. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2005 metų veiklos ataskaita* (2006). [Žiūrėta 2008-09-23] Prieiga per internetą: <http://www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/491.doc>
42. Гусева А. Д., Яскевич Я. (2002). Права человека. Москва.
43. Желаннова А. (1997). Права ребенка и советская педагогика// *История*, №40. с. 33.
44. Овсянко Д. (2000). Административное право в схемах и определениях. Москва: *Юристы*, p. 152.
45. Рыбинский Е. М. (2004). Управление системой социальной защиты детства. Социально – правовые проблемы.
46. Хлобустов О. (1998). Права человека: история и современность. – *Диалог*, №11. с. 17-19.

PRIEDAI